ગુજરાતના વનો

વન વિભાગ, ગુજરાત રાજ્ય

વન વિભાગ
ગુજરાત રાજ્ય

ગુજરાતના વનો

પ્રકાશન અને સંપર્ક વિભાગ
ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

પ્રકાશક : નાયબ વન સંરક્ષક
પ્રકાશન અને સંપર્ક વિભાગ
ગાંધીનગર.

પ્રત : ૫૦૦૦

આવૃત્તિ : ડિસેમ્બર-૨૦૧૧
ઓક્ટોબર-૨૦૧૩
જુન-૨૦૧૭

અનુક્રમણિકા

અ.નં.	વિગત	પાન નં.
૧.	જૈવિક વિવિધતા	૧
૨.	ભારતમાં રાજ્ય દીઠ વન અને ભૌગોલિક વિસ્તાર	૫
૩.	ગુજરાતના વનો	૭
૪.	વન્યજીવ વિસ્તારો	૨૭
૫.	સામાજિક વનીકરણ યોજના	૩૨
૬.	સમન્વિત વાનિકી વિકાસ પરિયોજના ફેઝ-૧	૩૩
૭.	ગુજરાત વાનિકી વિકાસ પરિયોજના ફેઝ-૨	૩૫
૮.	પરિશિષ્ટ-૧ થી ૪	૩૭

મૂલ બ્રહ્મા ત્વચા વિષ્ણુ શાખે રૂદ્ર મહેશવઃ ।
પત્રે પત્રે તુ દેવસ્ત્રામ વૃક્ષરાજ નમંસ્તુભ્યં ॥

અર્થાત જેના મૂળમાં જગતપિતા બ્રહ્માનો વાસ છે. શરીરમાં વિષ્ણુ ભગવાન, ડાળીઓમાં શંકર ભગવાનનો વાસ છે અને દરેક પર્ણમાં દેવતાઓને ધારણ કર્યા છે તેવા વૃક્ષને હું નમસ્કાર કરૂ છું.

યાવદ ભુમંડલમ ધતે સશૈલમ કાનનમ ।
તાવત તિષ્ઠતિ મે દિન્યામ સંતિત પુત્રે પૌત્રકીઃ ॥

જયાં સુધી આ પૃથ્વી વૃક્ષો, પહાડો અને વનોથી આચ્છાદિત રહેશે ત્યાં સુધી મનુષ્યના સંતાનો માટેની તમામ જરૂરિયાત પૂરી થતી રહેશે.

અન્નાત ભવંતિ ભુતાનિ પર્જન્યાદન્ન સંભવ ।
યજ્ઞાદ ભવતિ પર્જન્યા યજ્ઞઃ કર્મ સમુદભવ ॥

અન્નથી પ્રાણી માત્રનું પોષણ થાય છે. અન્નય ઉત્પાદન માટે પાણીની જરૂર છે અને જળપ્રાપ્તિ (વરસાદ) વનોથી થાય છે. જેથી વન ઉછેરનું યજ્ઞકાર્ય કરવું જોઈએ.

પ્રસંગો સૌ ઉજવીએ આપણે,
વાવી વધુ વૃક્ષો.
પ્રસંગની યાદ પણ રહેશે,
નિરંતર લાભ પણ મળશે.

૧. જૈવિક વિવિધતા

૧. જૈવિક વૈવિધ્યતા :

જૈવિક વિવિધતા એટલે, જમીન પરના અને દરિયાઇ તથા અન્ય જળાશયોને લગતા પરિસર તંત્રો (ઇકો સીસ્ટમ)માંના સજીવોની વિવિધતા અને આ સજીવો જેનો ભાગ છે તેની પરિસરીય જટિલતા, જૈવિક વિવિધતામાં જાતિ પ્રજાતિની આંતરિક વિવિધતા, જાતિ-પ્રજાતિ વચ્ચેની વિવિધતા અને પરિસરતંત્રોની વિવિધતાનો સમાવેશ થાય છે.

ભારતની જૈવિક વિવિધતા :

ભૌગોલિક વિવિધતાને લીધે ભારત જૈવિક વિવિધતાની દ્રષ્ટિએ ખૂબ જ સમૃદ્ધ છે. ભારત બૃહદ જૈવિક વિવિધતા ધરાવતા આઠ દેશોમાં છઠ્ઠુ સ્થાન ધરાવે છે. વિશ્વના જૈવ વૈવિધ્ય પૈકી ૬૦% થી ૭૦% વૈવિધ્ય ભારતમાં મળી આવે છે. વિશ્વની સપુષ્પી વનસ્પતિ પૈકી ૬% વનસ્પતિ ભારતમાં મળે છે. તેમાંથી ત્રીજા ભાગની વનસ્પતિ તો ભારત સિવાય બીજે ક્યાંય મળતી નથી. ભારતમાં ૮૧૦૦૦ થી વધારે જાતિઓના પ્રાણીઓની ઓળખ કરવામાં આવી છે. તેમાં ૧૨૩૦ જાતિ પક્ષીઓ કે જે ૧૪% છે. ૪૯૬ સરિસૃપોની જાતિ જે કુલ પ્રાણીઓના ૩૨% અને ૨૧૦ ઉભયજીવી પ્રાણીઓ, જે કુલ પ્રાણીઓના ૬૨% છે. આ ઉપરાંત આપણા દેશમાં ૬૦,૦૦૦ જેટલા કિટકો, ૩૯૮ જાતના સસ્તન પ્રાણીઓ અને ૨૫૪૬ મત્સ્યની જાતો નોંધાયેલ છે.

ગુજરાતની જૈવિક વિવિધતા :

ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ અને આબોહવાને લીધે ગુજરાત જૈવિક વિવિધતાની દ્રષ્ટિએ સમૃદ્ધ છે. કેટલાક ભયમાં મૂકાયેલા અને જવલ્લે જ જોવા મળતા પ્રાણીઓને આશ્રય આપીને દેશમાં આગવું સ્થાન ધરાવે છે. ભયમાં મૂકાયેલ ૮ સસ્તન વર્ગના પ્રાણીઓ પૈકી દેશમાં ફક્ત એક-એક જ રહેઠાણરૂપી વનો છે, તેમાંથી બે પ્રાણીઓ એશિયાઇ સિંહ અને ઘુડખર ફક્ત ગુજરાતમાં જોવા મળે છે. ભારતમાં નોંધાયેલા પ્રાણીઓના સમૂહોમાં ૧૪% મત્સ્ય, ૧૮% સરિસૃપ, ૩૭% પક્ષી અને ૨૫% સસ્તન પ્રાણીઓ ગુજરાતમાં છે. પરિસરતંત્રોના વૈવિધ્યની સમૃદ્ધિની દ્રષ્ટિએ ગુજરાત દેશમાં છઠ્ઠા ક્રમાંકે આવતું રાજ્ય છે.

ભારત દેશ અને આપણા રાજ્યની જૈવિક વૈવિધ્યતાની સરખામણીની વિગતો નીચે મુજબ છે.

વનસ્પતિની જૈવિક વિવિધતા

ક્રમ	વનસ્પતિ	ભારતમાં નોંધાયેલ	ગુજરાતમાં નોંધાયેલ
૧	લીલ	૨,૫૦૦	૧,૯૩૩
૨	ફૂગ	૨૩,૦૦૦	૧૬૪
૩	દ્વિઅંગી	૨,૭૦૦	૮
૪	ત્રિઅંગી	૧,૦૨૨	૧૬
૫	અનાવૃત ધારી	૬૪	૧
૬	આવૃત બીજ ધારી	૧૭,૦૦૦	૨,૧૯૮
	કુલ	**૪૬,૨૮૬**	**૪,૩૨૦**

પ્રાણીઓની જૈવિક વૈવિધ્યતા

ક્રમ	પ્રાણીઓ	વિશ્વમાં નોંધાયેલ	ભારતમાં નોંધાયેલ	ગુજરાતમાં નોંધાયેલ
૧.	આદિજંતુ (પ્રોટોઝોન્સ)	૩૧૨૫૦	૨,૫૭૭	૨૫૫
૨.	છિદ્રકાય	૪૫૬૨	૪૮૬	૬૯
૩.	Cnidaria	૯૯૧૬	૮૪૨	૭૮
૪.	Rotifera	૨૫૦૦	૩૩૦	૮૭
૫.	Sipuncula	૧૪૫	૩૫	૧૫
૬.	મૃદુકાય	૬૬૫૩૫	૫૦૭૦	૩૫૦
૭.	Echiura	૧૨૭	૪૩	૧૧
૮.	નૂપુરક	૧૨૭૦૦	૮૪૦	૬૯
૯.	સંધિપાદ	૯૮૭૯૪૯	૬૮૩૮૯	૭૪૩
૧૦.	Phoronida	૧૧	૩	૧
૧૧.	Bryozoa	૪૦૦૦	૨૦૦	૪૨
૧૨.	Brachipoda	૩૦૦	૩	૧
૧૩.	શૂળત્વચી	૬૨૨૩	૭૬૫	૧૫
૧૪.	મત્સ્ય	૨૧૭૨૩	૨૫૪૬	૬૦૬
૧૫.	ઉભયજીવી	૫૧૫૦	૨૦૯	૧૯
૧૬.	સરિસૃપ	૫૮૧૭	૪૫૬	૧૦૭
૧૭.	વિહગ (પક્ષી)	૯૦૨૬	૧૨૩૨	૪૭૯
૧૮.	સસ્તન	૪૬૨૯	૩૯૦	૧૦૭
૧૯.	અન્ય	૫૫૦૦૯	૫૦૩૫	૦
	કુલ	**૧૨૨૭૫૭૨**	**૮૯૪૫૧**	**૩૦૫૪**

સંદર્ભ : ગુજરાતની પ્રાકૃતિક વિરાસત, ગીર ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર

સસ્તન પ્રાણીઓ

દુનિયામાં ૨૦ વર્ગ અને ૧૩૫ કુળમાં અંદાજે ૪૬૨૯ જાતિના સસ્તન પ્રાણીઓ નોંધાયેલ છે. ભારતમાં આશરે ૩૯૧ વન્ય સસ્તન અને આપણા રાજ્યમાં ૧૦૫ જાતિના વન્ય અને ૧૨ જાતિના પાલતુ સસ્તન પ્રાણીઓ નોંધાયેલ છે. વિવિધ કોટીમાં આવતા સસ્તન વન્ય પ્રાણીઓની સ્થિતિ નીચે મુજબની છે.

	સ્થિતિ	જાતિની સંખ્યા	
		ભારતમાં	ગુજરાતમાં
૧.	લુપ્ત (Extinct-Ex)	૩	૧
૨.	વિનાશના આરે (Critically endangered-CR)	૨૪	૩
૩.	ભયના આરે (Endangered-E)	૩૨	૨
૪.	સરક્ષિત (Vulunerable-VU)	૬૨	૭
૫.	ઓછા ભય હેઠળ પણ સંકટ નજીક (Lower risk near threnatened LR-nt)	૯૨	૧૮
૬.	અન્ય	૧૭૮	૭૪
	કુલ	**૩૯૧**	**૧૦૫**

જૈવિક વિવિધતાનું રક્ષણ

મનુષ્યનું અસ્તિત્વ અને આબાદી પૃથ્વી પરની જીવ સંપદા પર આધારિત છે. બાયો ટેકનોલોજીના વિકાસ સાથે જૈવ વૈવિધ્યનું મહત્ત્વ વિશ્વ અર્થતંત્રમાં અનેક ઘણું વધી ગયું છે. વનો એ જૈવ વૈવિધ્યતાના અમૂલ્ય ખજાના છે.

માણસ સજીવોથી ઘણા લાભ મેળવે છે. માનવજાતના કલ્યાણ અને સુખાકારી માટે જૈવિક સંસાધનોનું જતન ખૂબ જ અનિવાર્ય બન્યું છે. જૈવિક વિવિધતા એ રાષ્ટ્રની મહત્ત્વની સંપત્તિ તરીકે સ્થાન ધરાવે છે. ખેતીની નવી ઉપયોગી જાતો તથા નવી ઔષધિઓના સંશોધન માટે તેમનું જતન કરવું જરૂરી છે.

જૈવિક વિવિધતા આરોગ્ય માટે ખૂબ જ મહત્ત્વની છે, આજે પણ આખી દુનિયામાં દર વર્ષે ૪૦ અબજ રૂપિયા કરતાં વધારે મૂલ્યની દવાઓ વનસ્પતિઓમાંથી મળે છે. સૂક્ષ્મજીવોમાંથી પેનિસિલીન અને ટેટ્રા સાયક્લીન જેવી જુદી-જુદી ૩૦૦૦ પ્રકારની રોગ પ્રતિકારક દવાઓ મળે છે.

જૈવિક વિવિધતાથી પાણી ચક્રની જાળવણી, ભૂમિનું રક્ષણ અને ઉત્પાદન, પ્રદૂષણ ફેલાવતા પદાર્થોનું શોષણ અને નાશ, વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન, મનોરંજન અને સૌંદર્યમાં વધારો વગેરે આડકતરા લાભો થાય છે.

આજના યુગમાં વધતી જૈવિક ઇજનેરીને કારણે જૈવિક વૈવિધ્યતા આર્થિક દષ્ટિએ ખૂબ જ મહત્ત્વ ધરાવે છે, જેને કારણે તેનું સંરક્ષણ અતિ આવશ્યક છે.

શુદ્ધ પર્યાવરણ, સમૃદ્ધ દેશનું મુખ દર્પણ

૨. ભારતમાં રાજ્યદીઠ વનવિસ્તાર અને ભૌગોલિક વિસ્તારની વિગત (૨૦૧૫)

ભારતના કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર ૩૨,૮૭,૨૬૩ ચો.કી.મી. પૈકી ૭,૬૪,૫૬૬ ચો.કી.મી. વન વિસ્તાર છે. આમ દેશમાં વન વિસ્તારની ટકાવારીનું પ્રમાણ ૨૩.૨૬% જેટલું છે. જે પૈકી અનામત વનો ૪,૨૪,૯૮૫ ચો.કી.મી. (૫૫.૫૯%) રક્ષિત વનો ૨,૦૯,૪૧૦ ચો.કી.મી. (૨૭.૩૯%) બીન વર્ગીકૃત વનો ૧,૩૦,૧૪૧ ચો.કી.મી. (૧૭.૦૨%) છે.

ભારતીય વન સર્વેક્ષણ સંસ્થા (Forest Survey of India) દ્વારા ઉપગ્રહની મદદથી વનોની ગીચતાનું મુલ્યાંકન દર બે વર્ષે કરવામાં આવે છે. આ સંસ્થાએ ૨૦૧૫ના અહેવાલના અભ્યાસ માટે ૭,૦૧,૬૭૩ ચો.કી.મી. વિસ્તાર ગણતરીમાં લીધો હતો જે પૈકી ૧૨.૨૦ ટકા વિસ્તારમાં ગીચ વનો છે. જયારે ખુલા વનોનું પ્રમાણ ૯.૧૪ ટકા અને ૧.૨૬ ટકા વિસ્તારમાં ઝાડી-ઝાંખરા પ્રકારના વનો (Scrub Forest) છે.

અ. નં.	રાજ્યનું નામ	ભૌગોલિક વિસ્તાર ચો.કિ.મી.	વિસ્તાર ગાઢ વનો	વિસ્તાર ઓછા વનો	કુલ	ટકાવારી
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧.	આંધ્રપ્રદેશ	૧,૬૦,૨૦૪	૧૩,૪૬૮	૧૦,૯૫૬	૨૪,૪૨૪	૧૫.૨૫
૨.	અરૂણાચલપ્રદેશ	૮૩,૭૪૩	૫૨,૧૦૫	૧૫,૧૪૩	૬૭,૨૪૮	૮૦.૩૦
૩.	આસામ	૭૮,૪૩૮	૧૨,૭૦૯	૧૪,૯૧૪	૨૭,૬૨૩	૩૫.૨૨
૪.	બિહાર	૯૪,૧૬૩	૩,૬૨૪	૩,૬૬૪	૭,૨૮૮	૭.૭૪
૫.	છત્તીસગઢ	૧,૩૫,૧૯૧	૩૮,૯૯૮	૧૬,૫૮૮	૫૫,૫૮૬	૪૧.૧૨
૬.	દિલ્હી	૧,૪૮૩	૬૪.૦૯	૧૨૪.૬૮	૧૮૮.૭૭	૧૨.૭૩
૭.	ગોવા	૩,૭૦૨	૧,૧૨૨	૧,૧૦૨	૨,૨૨૪	૬૦.૦૮
૮.	ગુજરાત	૧,૯૬,૦૨૨	૫,૫૯૬	૯,૦૬૪	૧૪,૬૬૦	૭.૪૮
૯.	હરિયાણા	૪૪,૨૧૨	૪૭૯	૧,૧૦૫	૧,૫૮૪	૩.૫૮
૧૦.	હિમાચલપ્રદેશ	૫૫,૬૭૩	૯,૬૦૫	૫,૦૯૧	૧૪,૬૯૬	૨૬.૪૦
૧૧.	જમ્મુ અને કાશમીર	૨,૨૨,૨૩૬	૧૨,૮૭૬	૧૦,૧૧૨	૨૨,૯૮૮	૧૦.૩૪
૧૨.	જારખંડ	૭૯,૭૧૪	૧૨,૨૫૧	૧૧,૨૨૭	૨૩,૪૭૮	૨૯.૪૫

૧૩.	કર્ણાટક	૧,૯૧,૭૯૧	૨૧,૮૪૩	૧૪,૫૭૭	૩૬,૪૨૧	૧૮.૯૯
૧૪.	કેરાલા	૩૮,૮૬૩	૧૦,૮૨૪	૮,૪૧૫	૧૯,૨૩૯	૪૯.૫૦
૧૫.	મધ્યપ્રદેશ	૩,૦૮,૨૪૫	૪૧,૫૩૧	૩૫,૯૩૧	૭૭,૪૬૨	૨૫.૧૩
૧૬.	મહારાષ્ટ્ર	૩,૦૭,૭૧૩	૨૯,૪૫૯	૨૧,૧૬૯	૫૦,૬૨૮	૧૬.૪૫
૧૭.	મણિપુર	૨૨,૩૨૭	૬,૬૫૨	૧૦,૩૪૨	૧૬,૯૯૪	૭૬.૧૧
૧૮.	મેઘાલય	૨૨,૪૨૯	૧૦,૦૩૩	૭,૧૮૪	૧૭,૨૧૭	૭૬.૭૬
૧૯.	મિઝોરમ	૨૧,૦૮૧	૫,૯૯૬	૧૨,૭૫૨	૧૮,૭૪૮	૮૮.૯૩
૨૦.	નાગાલેન્ડ	૧૬,૫૭૯	૫,૯૯૧	૬,૯૭૫	૧૨,૯૬૬	૭૮.૨૧
૨૧.	ઓરિસ્સા	૧,૫૫,૭૦૭	૨૮,૪૯૩	૨૧,૮૬૧	૫૦,૩૫૪	૩૨.૩૪
૨૨.	પંજાબ	૫૦,૩૬૨	૭૩૫	૧,૦૩૬	૧,૭૭૧	૩.૫૨
૨૩.	રાજસ્થાન	૩,૪૨,૨૩૯	૪,૫૦૨	૧૧,૬૬૯	૧૬,૧૭૧	૪.૭૩
૨૪.	સિક્કીમ	૭,૦૯૬	૨,૬૬૦	૬૯૭	૩,૩૫૨	૪૭.૩૧
૨૫.	તામિલનાડુ	૧,૩૦,૦૫૮	૧૩,૪૬૨	૧૨,૮૮૩	૨૬,૩૪૫	૨૦.૨૬
૨૬.	તેલંગણા	૧,૧૪,૮૬૫	૧૩,૨૨૫	૮,૩૬૬	૨૧,૫૯૧	૧૮.૮૦
૨૬.	ત્રિપુરા	૧૦,૪૮૬	૪,૭૨૨	૩,૦૮૯	૭,૮૧૧	૭૪.૪૯
૨૭.	ઉત્તરપ્રદેશ	૨,૪૦,૯૨૮	૬,૨૫૫	૮,૨૦૬	૧૪,૪૬૧	૬.૦૦
૨૮.	ઉત્તરાખંડ	૫૩,૪૮૩	૧૮,૩૫૬	૫,૮૮૪	૨૪,૨૪૦	૪૫.૩૨
૨૯.	પશ્ચિમ બંગાળ	૮૮,૭૫૨	૭,૧૨૦	૯,૭૦૮	૧૬,૮૨૮	૧૮.૯૬
૩૦.	આંદામાન નિકોબાર	૮,૨૪૯	૬,૩૭૧	૩૮૦	૬,૭૫૧	૮૧.૮૪
૩૧.	ચંદીગઢ	૧૧૪	૧૫.૪૫	૬.૫૮	૨૨.૦૩	૧૯.૩૨
૩૨.	દાદરા નગર હવેલી	૪૯૧	૮૦	૧૨૬	૨૦૬	૪૧.૯૬
૩૩.	દમણ અને દીવ	૧૧૨	૭.૨૨	૧૨.૩૯	૧૯.૬૧	૧૭.૫૧
૩૪.	લક્ષદ્વીપ	૩૨	૧૭.૨૨	૯.૮૪	૨૭.૦૬	૮૪.૫૬
૩૫.	પોંડીચેરી	૪૮૦	૨૯.૬૮	૨૫.૭૦	૫૫.૩૮	૧૧.૫૪
	કુલ	**૩૨,૮૭,૨૬૩**	**૪,૦૧,૨૭૮**	**૩,૦૦,૩૯૫**	**૭,૦૧,૬૭૩**	**૨૧.૩૪**

સ્ત્રોત : એસ.એફ.આર.૨૦૧૫ ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઇન્ડીયા, દેહરાદૂન

૩. ગુજરાતના વનો

૩.૧ પ્રસ્તાવના

ગુજરાત ભારતના પશ્ચિમ ભાગમાં આવેલું રાજ્ય છે. ગુજરાત રાજ્યના જમીન વપરાશની વિગત નીચે મુજબ છે. ગુજરાતને આઠ એગ્રોકલામેટીક ઝોનમાં પહોંચવામાં આવ્યું છે. જેની વિગતો પરિશિષ્ટ-૧માં આપવામાં આવી છે.

અ.નં.	જમીનની વિગત	વિસ્તાર (ચો.કિ.મી.) ગુજરાત ૨૦૧૪-૧૫
૧.	કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર	૧,૯૬,૦૨૪
૨.	વન વિસ્તાર	૧૮,૩૪૦
૩.	પડતર અને બિન ઉપયોગી જમીન	૨૫,૫૧૫
૪.	બિન ખેતીની જાહેર કરેલ જમીન	૧૧,૭૧૧
૫.	ખેડવા લાયક પડતર વિસ્તાર	૧૯,૬૦૦
૬.	ગોચર તથા ચરિયાણ વિસ્તાર	૮,૫૧૪
૭.	ચાલુ પડતર જમીન	૩૬
૮.	ચાલુ પડતર સિવાયની જમીન	૫,૦૯૭
૯.	અન્ય પડતર જમીન	૧૮૯
૧૦.	ખેતીની ચોખ્ખી જમીન	૯૯,૬૫૮
	કુલ વસતિ લાખમાં (૨૦૧૧)	૬૦૪
	વ્યક્તિ દીઠ જમીન વિસ્તાર હેક્ટરમાં	૦૦.૩૨
	વ્યક્તિ દીઠ વન વિસ્તાર હેક્ટરમાં	૦૦.૦૩

સ્ત્રોત : પી.પી.એમ.ઇ. શાખા, અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

૩.૨ વનોના પ્રકાર

ચેમ્પીયન અને શેઠના વર્ગીકરણ મુજબ ગુજરાતમાં મુખ્યત્વે નીચે જણાવેલ પ્રકારોના વનો જોવા મળે છે.

(૧) દક્ષિણ ભારતીય ભેજવાળા પાનખર વનો

આ પ્રકારના જંગલો મધ્યપ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર, કેરળ, કર્ણાટક, તામિલનાડુ અને દક્ષિણ ગુજરાતમાં જોવા મળે છે. ભારતના જે ભાગોમાં મધ્યમ વરસાદ થાય છે ત્યાં ભેજવાળાં પાનખર જંગલો આવેલા છે. પશ્ચિમઘાટની પૂર્વ બાજુએ બધે જ આ જંગલો આવેલા છે. ડાંગના વનો આ પ્રકારના છે. જો કે વલસાડ, સુરત, નવસારી અને ભરૂચ જિલ્લાના કેટલાક ભાગોમાં પણ આ પ્રકારના વનો આવેલા છે. વલસાડ અને ડાંગના વનોનો મોટાભાગનો વિસ્તાર આ પ્રકારના વનોનો છે. આ પ્રકારના જંગલોમાં સામાન્ય રીતે ૩૦ મીટર કે તેથી ઊંચા ઝાડ જોવા મળે છે. તેમાં પાનખર પ્રકારના ઝાડોનું પ્રમાણ વધુ હોય છે. જો કે કેટલાક સદાહરિત ઝાડોનું પ્રમાણ પણ જોવા મળે છે. આ પ્રકારના વનો માટે ૧૨૫ સે.મી. થી ૧૯૦ સે.મી. જેટલો વરસાદ ધરાવતા અને ૪ થી ૫ સૂકા મહિના હોય તેવા વિસ્તારમાં જોવા મળે છે. આ પ્રકારના વનોમાં સાગ, સાદડ, હલદુ, સીસમ, મહુડો, બિયો, કલમ, બોંડારો, સિરસની જાતો, ટીમરૂ, માનવેલ વાંસ અને આમળા આ પ્રકારના જોવા મળતી મુખ્ય જાતિ છે.

(૨) દક્ષિણનાં ઉષ્ણકટિબંધીય સૂકાં પાનખર વનો

મોટા ભાગનાં વૃક્ષો સૂકાં પાનખર પ્રકારના જંગલોમાં જોવા મળે તેવા હોય છે. આમાંના મોટા ભાગના વૃક્ષો કેટલાક મહિના સુધી પર્ણરહિત રહે છે, જ્યારે કેટલાક વૃક્ષો ફક્ત ટૂંકા ગાળા માટે જ પર્ણરહિત રહે છે. ભેજવાળા પાનખર જંગલ કરતાં અહીં વૃક્ષોની જાતિની સંખ્યા પણ ઘણી ઓછી હોય છે. વાંસ મોટા ભાગે જોવા મળે છે, જમીન પર ક્ષુપ (Shrubs)ની હાજરી સામાન્ય રીતે જોઇ શકાય છે. આ પ્રકારના વનો ૧૦૦ સે.મી. થી ૧૩૦ સે.મી. વરસાદ પડતો હોય તેવા વિસ્તારોમાં જોવા મળે છે. આ પ્રકારના વનોમાં મુખ્યત્વે સાદડ, ધાવડો, આમળાં, સીસમ, ગરમાળો, ટીમરૂ, કલમ, સલાઇ, ખાખરો, કણજી, મહુડો, ખેર, બોરડી વગેરે વૃક્ષો જોવા મળે છે. આ પ્રકારના વનો મુખ્યત્વે સુરત, ભરૂચ, વડોદરા, પંચમહાલ, દાહોદ, સાબરકાંઠા, બનાસકાંઠા, કચ્છ જિલ્લાઓમાં અને ગીર તથા ગિરનારના વનોમાં જોવા મળે છે.

(૩) ઉત્તરીય ઉષ્ણકટિબંધીય કંટક વનો

નીચાં વૃક્ષો ધરાવતા આછા વનો જેમાં બાવળ, બોરડી અને ધાવડા જેવા વૃક્ષોની વિવિધ જાતો આ પ્રકારના વનની ખાસ વિશિષ્ટતા છે. આ વૃક્ષો સામાન્ય રીતે ટૂંકું થડ ધરાવે છે અને વૃક્ષની શાખાઓ નીચી હોય છે. સામાન્ય રીતે વૃક્ષોની ઊંચાઇ ૯ મી. થી ઓછી હોય છે. આ પ્રકારના જંગલમાં આછું ઘાસ હોય છે પરંતુ ચોમાસાની ઋતુમાં સંપૂર્ણ આચ્છાદિત થઇ જાય છે. બહુવર્ષાયુ (perrnnial) ઘાસ પણ, ઝૂંડ અને ઝૂમખાઓમાં ઊગી નીકળે છે. વર્ષાયુ ઘાસ અને નાના છોડનું આછું સ્તર વરસાદ પછી જોવા મળે છે. આ પ્રકારના વનોમાં વરસાદનું પ્રમાણ

૨૫ સે.મી.થી ૭૫ સે.મી. જેટલું હોય છે. અહીં ઉષ્ણતામાનનો મોટો તફાવત જોવા મળે છે. લઘુત્તમ તાપમાન ૧૦ સે. અને મહત્તમ તાપમાન ૪૫ સે. જેટલું હોય છે. ઉષ્ણકટિબંધીય કંટક વનો સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ અને ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલા છે. આ પ્રકારના વનોમાં દેશી બાવળ, ગોરડ, હરમો બાવળ, ખેર, બોરડીની જાતો, ખીજડો, ધાવડાની જાતો, પીલુની જાતો, મોરડની જાતો, ખાખરો, થોરની જાતો, ઇંગોરિયા વગેરે વૃક્ષો મુખ્યત્વે જોવા મળે છે.

(૪) કાદવીયા વનો કે ભરતીજન્ય વનો

ભરતીજન્ય વનો (tidal forest) એવી જમીન પર જોવા મળે છે, જ્યાં દરેક ભરતી વખતે સાધારણ ખારાં પાણી ફેલાતાં હોય. તેમાં સદા હરિત પ્રકારનાં ઊંચા વૃક્ષો ધરાવતા સંવૃત (closed) જંગલો જોવા મળે છે. વૃક્ષોની ઊંચાઇ ૩૦ મીટર જેટલી હોય છે. આ પ્રકારના જંગલો પશ્ચિમ બંગાળના સુંદરવનમાં અને આંદામાન અને નિકોબારમાં આવેલા છે. ગુજરાતના મોટાભાગના ભરતીજન્ય વનો ચેરના ઝાંખરાં સ્વરૂપે છે અને વૃક્ષોની સરેરાશ ઊંચાઇ ૩ મી. થી ૬ મી. જેટલી છે. ચેરની જાતિમાં વિવિધતા ઓછી જોવા મળે છે. મુખ્યત્વે તવરિયા, તિવાર, કરોડ, એજીસેરસ અને સોનરેસીયાના વૃક્ષો જોવા મળે છે. ચેરનાં સારા વનો કચ્છના અખાતમાં (કચ્છ અને જામનગર જિલ્લામાં) જોવા મળે છે. વધારે ક્ષારીય અને કીચડવાળા વિસ્તારના ભરતીજન્ય વનોમાં આવેલા વૃક્ષોની સરેરાશ ઊંચાઇ ૨ મી.થી ઓછી છે. કીચડવાળા વિસ્તારોમાં જ્યાં રોજે રોજ પાણી આવતું નથી ત્યાં ચેર થતાં નથી. હાલમાં ગુજરાતમાં ચેરનાં સારાં જંગલો જામનગર અને કચ્છના પશ્ચિમ ભાગમાં નારાયણ સરોવર પાસે આવેલ કોરીની ખાડી પાસે જોવા મળે છે.

સૌરાષ્ટ્રના તમામ જિલ્લાઓમાં ઘાસની વીડીઓ આવેલી છે. જે ઘાસની વીડીઓ વન વિભાગને સોંપવામાં આવી છે તેનું વ્યવસ્થાપન વન વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવે છે. એશિયાની સૌથી મોટી ઘાસીયા મેદાનનો વિસ્તાર કચ્છ જિલ્લામાં આવેલો છે અને તે વિસ્તાર બન્ની તરીકે ઓળખાય છે.

૩.૩ વન વિસ્તાર

ગુજરાત રાજ્યની સ્થાપના સમયે કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર ૧,૯૬,૦૨૪ ચો.કિ.મી. પૈકીમાં ૧૫,૪૩૦ ચો.કિ.મી. એટલે કે ૭.૯૦ ટકા વન વિસ્તાર હતો, જે વધીને ૨૦૧૪-૧૫ અંતિત ૧૮,૩૪૦ ચો.કિ.મી. થયો છે, ૨૯૧૦ ચો.કિ.મી.નો વધારો ખાનગી માલિકીના વનો અને વૃક્ષાચ્છાદિત ભૂમિ (ખાસ કરીને કચ્છ જિલ્લાની) સંપાદિત કરવાથી થયો છે.

અ.નં.	વિગત	ભારત	ગુજરાત
૧.	કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર ચો.કિ.મી.	૩૨,૮૭,૨૬૩	૧,૯૬,૦૨૪
૨.	કુલ વન વિસ્તારના ચો. કિ.મી.	૭,૬૯,૬૨૬	૨૧,૮૨૦
૩.	વન વિસ્તારની ટકાવારી	૨૩.૪૧	૧૧.૧૩
૪.	વન આચ્છાદિત વિસ્તાર ચો.કિ.મી.	૬,૯૦,૮૯૯	૧૪,૬૬૦
૫.	વન આચ્છાદિત વિસ્તાર ટકાવારી	૨૧.૦૦	૭.૪૮

(વધુ ગાઢ મધ્યમ ગાઢ અને ઓછા ગાઢ વિસ્તાર)

સંદર્ભ : ધ સ્ટેટ ઓફ ફોરેસ્ટ રીપોર્ટ-૨૦૧૫ ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઈન્ડીયા દહેરાદૂન,

૩.૪ વનોનું કાયદાકીય વર્ગીકરણ

ગુજરાતના જિલ્લાના કુલ વિસ્તારની સરખામણીમાં વન વિસ્તારની વિગત ટેબલ-૧ માં દર્શાવી છે. વન વિસ્તારનું કાયદાકીય પરિભાષામાં અનામત, રક્ષિત અને અવર્ગીકૃત એમ ત્રણ કક્ષામાં વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે અને તેની વિગતો ટેબલ-૨ માં આપવામાં આવી છે.

ટેબલ ૧. જિલ્લાવાર વન વિસ્તાર માહિતી

(વિસ્તાર ચો.કી.મી.)

અ.નં.	જિલ્લાનું નામ	કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર	વન વિસ્તાર
૧.	અમદાવાદ	૭૧૭૦	૧૦૬.૮૩
૨.	અમરેલી	૭૩૯૭	૩૫૪.૨૧
૩.	આણંદ	૨૯૪૧	
૪.	બનાસકાંઠા	૧૦૭૫૭	૧૧૦૭.૨૧
૫.	ભરૂચ	૬૫૨૭	૨૪૫.૮૨
૬.	ભાવનગર	૮૩૩૫	૨૩૭.૫૦
૭.	દાહોદ	૩૬૪૬	૮૮૩.૭૫
૮.	ડાંગ	૧૭૬૪	૧૦૫૮.૬૭
૯.	ગાંધીનગર	૨૧૬૩	૨૪.૬૮
૧૦.	જામનગર	૮૪૪૧	૧૦૭૭.૫૯
૧૧.	જૂનાગઢ	૫૦૯૨	૧૫૭૨.૨૮
૧૨.	કચ્છ	૪૫૬૫૨	૫૫૯૯.૪૪
૧૩.	ખેડા	૩૬૬૭	૯૫.૮૮
૧૪.	મહેસાણા	૪૩૮૪	૭૧.૭૫
૧૫.	નર્મદા	૨૭૫૫	૧૧૪૨.૧૮
૧૬.	નવસારી	૨૨૦૯	૨૫૦.૭૦
૧૭.	પંચમહાલ	૩૨૨૬	૬૮૮.૩૩
૧૮.	પાટણ	૫૭૩૦	૪૮૪.૬૪
૧૯.	પોરબંદર	૨૨૯૮	૨૪૬.૯૦
૨૦.	રાજકોટ	૭૫૫૦	૧૮૯.૭૩
૨૧.	સાબરકાંઠા	૪૧૮૦	૬૮૩.૦૦
૨૨.	સુરત	૪૪૧૮	૪૯૬.૮૮
૨૩.	સુરેન્દ્રનગર	૯૨૭૧	૪૫૦.૮૨
૨૪.	વડોદરા	૪૧૧૩	૨૦.૮૩
૨૫.	વલસાડ	૩૦૩૫	૯૩૭.૧
૨૬.	તાપી	૩૨૩૯	૯૦૭.૬૦
૨૭.	છોટા ઉદેપુર	૩૪૩૬	૭૨૦.૭૧
૨૮.	મોરબી	૪૮૭૧	૩૧૪.૫૪
૨૯.	દ્વારકા	૫૬૮૪	૫૧૦.૫૯
૩૦.	બોટાદ	૨૫૬૩	૩૬.૪૦
૩૧.	ગીર સોમનાથ	૩૭૫૪	૧૮૯.૦૦
૩૨.	મહીસાગર	૨૫૪૬	૫૩૬.૩૬
૩૩.	અરવલ્લી	૩૨૧૦	૫૭૮.૨૦
	કુલ	**૨,૧૮,૮૭૮**	**૨૧૮૨૦.૧૨**

સ્ત્રોત : ગુજરાત ફોરેસ્ટ સ્ટેટેટીક્સ ૨૦૧૪-૧૫ પી.પી.એમ.ઇ. શાખા,
અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

ટેબલ - ૨ : કાયદાકીય રીતે જિલ્લાવાર વન વિસ્તારનું વર્ગીકરણ

(વિસ્તાર ચો.કી.મી.)

અ.નં.	જિલ્લાનું નામ	વન વિસ્તારનું વર્ગીકરણ			કુલ વન
		અનામત	રક્ષિત	અવર્ગીકૃત	વિસ્તાર
૧.	અમદાવાદ	૪૫.૦૮	૧.૦૯	૫૯.૯૪	૧૦૬.૮૩
૨.	અમરેલી	૩૧૫.૬૨	૦	૩૮.૫૯	૩૫૪.૨૧
૩.	આણંદ	૦	૦	૦	૦
૪.	બનાસકાંઠા	૫૧૯.૯૮	૧૩.૩૧	૫૭૩.૯૨	૧૧૦૭.૨૧
૫.	ભરૂચ	૨૩૩.૩૭	૦.૦૬	૧૨.૩૯	૨૪૫.૮૨
૬.	દાહોદ	૮૭૦.૬૭	૩.૬૯	૯.૩૯	૮૮૩.૭૫
૭.	ડાંગ	૮૬૪.૧૬	૧૯૦.૯૨	૩.૫૯	૧૦૫૮.૬૭

૮.	ગાંધીનગર	૨૦.૩૯	૪.૨૮	૦.૦૧	૨૪.૬૮
૯.	મહેસાણા	૨૩.૪૬	૦	૪૮.૨૯	૭૧.૭૫
૧૦.	ખેડા	૮૨.૯૫	૦.૪૫	૧૨.૪૮	૯૫.૮૮
૧૧.	જામનગર	૧૯૩.૯૦	૬.૪૨	૮૭૭.૨૭	૧૦૭૭.૫૯
૧૨.	પોરબંદર	૨૪૩.૯૧	૦	૨.૯૯	૨૪૬.૯૦
૧૩.	જૂનાગઢ	૧૫૦૬.૭૮	૫૭.૫૭	૭.૯૩	૧૫૭૨.૨૮
૧૪.	કચ્છ	૧૮૭૦.૩૧	૨૪૯૬.૭૬	૧૨૩૨.૩૭	૫૫૯૯.૪૪
૧૫.	નર્મદા	૧૦૮૩.૫૩	૧.૨૭	૫૭.૩૮	૧૧૪૨.૧૮
૧૬.	નવસારી	૨૧૮.૩૭	૦	૩૨.૩૩	૨૫૦.૭૦
૧૭.	વલસાડ	૯૧૫.૨૯	૧૮.૫૯	૩.૨૨	૯૩૭.૧૦
૧૮.	પંચમહાલ	૬૭૪.૬૦	૩.૯૮	૯.૭૫	૬૮૮.૩૩
૧૯.	પાટણ	૪૭૬.૯૬	૬.૩૦	૧.૩૮	૪૮૪.૬૪
૨૦.	રાજકોટ	૧૨૦.૪૨	૦.૧૦	૬૯.૨૧	૧૮૯.૭૩
૨૧.	સાબરકાંઠા	૩૮૩.૪૦	૦.૧૩	૨૯૯.૪૭	૬૮૩.૦૦
૨૨.	અરવલ્લી	૩૯૫.૪૮	૧.૦૯	૧૮૧.૬૩	૫૭૮.૨૦
૨૩.	સુરત	૪૯૧.૨૫	૦	૫.૬૩	૪૯૬.૮૮
૨૪.	તાપી	૮૮૩.૧૫	૧.૯૭	૨૨.૪૮	૯૦૭.૬૦
૨૫.	સુરેન્દ્રનગર	૩૨૫.૫૮	૬.૪૬	૧૧૮.૭૮	૪૫૦.૮૨
૨૬.	વડોદરા	૨૦.૮૩	૦	૦	૨૦.૮૩
૨૭.	છોટા ઉદેપુર	૬૭૬.૪૭	૫.૭૦	૩૮.૫૪	૭૨૦.૭૧
૨૮.	મોરબી	૯૯.૭૦	૦.૧૦	૨૧૪.૭૪	૩૧૪.૫૪
૨૯.	દ્વારકા	૧૪૯.૧૧	૧.૯૧	૩૫૯.૫૭	૫૧૦.૫૯
૩૦.	બોટાદ	૧૬.૩૦	૦	૨૦.૧૦	૩૬.૪૦
૩૧.	ભાવનગર	૧૯૯.૬૪	૦	૩૭.૮૬	૨૩૭.૫૦
૩૨.	ગીર સોમનાથ	૯૨.૭૬	૬૧.૩૦	૩૪.૯૪	૧૮૯.૦૦
૩૩.	મહીસાગર	૫૧૪.૯૮	૩.૨૩	૧૮.૧૫	૫૩૬.૩૬

૩.૫ ગુજરાત રાજ્યની જૈવિક વૈવિધ્યતા

ભારતીય વન પ્રાણી સંસ્થાના વર્ગીકરણના આધારે ભારતમાં ૧૨ પ્રકારના જૈવ ભૌગોલિક વિસ્તાર પૈકી ચાર જૈવ ભૌગોલિક વિસ્તાર આપણા રાજ્યમાં આવેલા છે.

જૈવ ભૌગોલિક ક્ષેત્ર	જૈવિક પ્રાંત	કુદરતી પરિસરતંત્રો
ઝોન-૩ રણપ્રદેશ	૩A કચ્છ	કચ્છનું મોટું રણ, કચ્છનું નાનું રણ (ખારો પાટ), કચ્છનો ઉચ્ચપ્રદેશ,રેતાળ રણ (ઉત્તર બનાસકાંઠા), રણનું કંટકવન, ગાંડા બાવળના ઝાંખરાવાળો વિસ્તાર, સૂકો ઘાસિયો વિસ્તાર, થોર વન.
ઝોન-૪ અર્ધ રણપ્રદેશ	૪B ગુજરાત-રજવાડા	સૂકું પાનખર સાગી વન, અતિ સૂકું સાગી વન, સૂકું પાનખર મિશ્ર વન, સલાઈ વન, સૂકું કંટક વન, સૂકું સવાના પ્રકારનું વન, ગાંડા બાવળની ઝાડીવાળું વન, નદીતટીય વન, ધાવડાવન, બાવળ વન, અંતઃસ્થળીય જલજ પ્રદેશો, નદીઓ અને ખડકાળ પહાડો.
ઝોન-૫ પશ્ચિમઘાટ	૫B પશ્ચિમઘાટ	ભેજવાળું મિશ્ર પાનખર વન, ભેજવાળું સાગી વન, મધ્યમ ભેજવાળું સાગી જંગલ, વાંસ વન, ઉષ્ણકટિબંધીય પાનખર વન, નદી તટીય વન
ઝોન-૧૦ સમુદ્રીતટ	૧૦A પશ્ચિમી સમુદ્રીતટ	ગાંડા બાવળની ઝાડીવાળું વન, સરૂ વન, ચેર વન, પરવાળાના ખડકો, લીલવાળા વિસ્તારો, કાદવીચા વિસ્તારો, ખાડીવાળા વિસ્તારો, નદીના મુખપ્રદેશો, કીચડવાળા વનસ્પતિવાળા પ્રદેશો, મીઠાના અગરો, ખારોપાટ, ક્ષારયુક્ત ઘાસિયો વિસ્તાર, રેતાળ સમુદ્રીતટ, ખડકાળ સમુદ્રીતટ, ભરતી નીચે આવતો વિસ્તાર, કચ્છના અખાતના ટાપુઓ વગેરે.

૩.૬ ચેરના વનો

ચેરના વનોનો વિસ્તાર સને ૨૦૦૧ માં ૯૧૧ ચો.કિ.મી. હતો અને જે સને ૨૦૧૫માં ૧૧૦૭ચો.કિ.મી. નોંધાયેલ છે. એટલે કે ૧૯૬ ચો.કિ.મી. ચેરના વનોમાં વધારો નોંધાયેલ છે.

ચેર આચ્છાદિત વિસ્તારોમાં ગુજરાત, પશ્ચિમ બંગાળ પછી દેશમાં બીજા ક્રમે આવે છે. દેશના ચેર આચ્છાદિત વિસ્તાર પૈકી ૨૩.૩૫ ટકા વિસ્તાર ગુજરાતમાં છે. ૨૦૧૫ની મોજણી મુજબ સમગ્ર ભારતમાં ચેરના વનોમાં વર્ષ ૨૦૦૫ની સરખામણીમાં કુલ ૧૧૬ ચો.કિ.મી.ના વધારા સાથે સમગ્ર રાષ્ટ્રમાં ગુજરાત રાજ્ય મોખરે રહેલ છે.

ટેબલ ૩. ભારતમાં ચેરના વનોનો વિસ્તાર

આકારણી વર્ષ અને વિસ્તાર

(વિસ્તાર ચો.કિ.મી.માં)

રાજ્ય/કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ	૨૦૦૧	૨૦૦૩	૨૦૦૫	૨૦૦૯	૨૦૧૧	૨૦૧૩	૨૦૧૫
આંધ્રપ્રદેશ	૩૩૩	૩૨૯	૩૫૪	૩૫૩	૩૫૨	૩૫૨	૩૬૭
ગોવા	૫	૧૬	૧૬	૧૭	૨૨	૨૨	૨૬
ગુજરાત	૯૧૧	૯૧૬	૯૯૧	૧,૦૪૬	૧,૦૫૮	૧,૧૦૩	૧,૧૦૭
કર્ણાટક	૨	૩	૩	૩	૩	૩	૩
કેરલા	૦	૮	૫	૫	૬	૬	૯
મહારાષ્ટ્ર	૧૧૮	૧૫૮	૧૮૬	૧૮૬	૧૮૬	૧૮૬	૨૨૨
ઓરિસ્સા	૨૧૯	૨૦૩	૨૧૭	૨૨૧	૨૨૨	૨૧૩	૨૩૧
તામિલનાડુ	૨૩	૩૫	૩૬	૩૯	૩૯	૩૯	૪૭
પશ્ચિમ બંગાળ	૨,૦૮૧	૨,૧૨૦	૨,૧૩૬	૨,૧૫૨	૨,૧૫૫	૨,૦૯૭	૨,૧૦૬
આંદામાન અને નિકોબાર	૭૮૯	૬૫૮	૬૩૫	૬૧૫	૬૧૭	૬૦૪	૬૧૭
દમણ અને દીવ	૦	૧	૧	૧	૨	૧.૬૩	૩
પોંડીચેરી	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૨
કુલ :	૪,૪૮૨	૪,૪૪૮	૪,૫૮૧	૪,૬૩૯	૪,૬૬૩	૪,૬૨૮	૪,૭૪૦

સંદર્ભ : ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઇન્ડીયા, દહેરાદૂન–૨૦૧૫

ટેબલ ૪. ગુજરાતમાં જિલ્લાવાર ચેરના વનોનો વિસ્તાર

(વિસ્તાર ચો.કિ.મી.માં)

અ.નં.	જિલ્લો	૧૯૯૧	૧૯૯૫	૧૯૯૯	૨૦૦૧	૨૦૦૩	૨૦૦૫	૨૦૦૭	૨૦૧૭
૧.	વલસાડ	૩	-	૧	૨	૨	૫	૫	૩
૨.	નવસારી	-	-	-	-	૧	૧	૧	૧૩
૩.	સુરત	૧૪	૪	૪	૧૩	૧૩	૧૭	૧૭	૨૧
૪.	ભરૂચ	૭	૧૨	૬	૨૮	૩૩	૩૭	૪૨	૪૨
૫.	ભાવનગર	૧૬	૧૯	૨૫	૧૬	૧૬	૧૩	૧૩	૧૭
૬.	પોરબંદર	-	-	૧	૧	૧	-	-	૧
૭.	જામનગર	૧૧૮	૧૧૮	૧૪૦	૧૪૨	૧૪૧	૧૫૦	૧૫૭	૧૭૩
૮.	રાજકોટ	-	-	-	૧	૨	૨	૨	૪
૯.	કચ્છ	૨૩૯	૫૩૬	૮૫૪	૭૦૬	૭૪૯	૭૫૭	૭૭૫	૭૮૬
૧૦.	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	૯	૨૭	૩૩
૧૧.	આણંદ	-	-	-	-	-	-	૩	૮
૧૨.	વડોદરા	-	-	-	-	-	-	૪	૩
૧૩.	જૂનાગઢ								૧
૧૪.	અમરેલી								૨
	કુલ	૩૯૭	૬૮૯	૧૦૩૧	૯૧૧	૯૬૦	૯૯૧	૧૦૪૬	૧૧૦૭

સંદર્ભ : સ્ટેટસ રીપોર્ટ – ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઇન્ડીયા, દહેરાદૂધ–૨૦૧૫

૩.૭ વનોની ગીચતાનું પ્રમાણ

ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઈન્ડીયા, દહેરાદૂન દ્વારા દર બે વર્ષે વનોની ગીચતાનો અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવે છે. આ સંસ્થા દ્વારા ૧૯૮૭ થી ૨૦૧૫ દરમ્યાન અહેવાલો બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. તે સંસ્થાના ૨૦૧૫ ના અહેવાલ મુજબ જિલ્લાવાર વનોની ગીચતાની માહિતી ટેબલ-૫માં આપી છે. આ અહેવાલોમાં ગુજરાતના વૃક્ષ આચ્છાદિત વિસ્તારમાં થયેલા ફેરફારોની વિગત ટેબલ ૬ માં દર્શાવી છે. આ સંસ્થા દ્વારા છેલ્લે ૨૦૧૫ માં રીપોર્ટ બહાર પાડવામાં આવેલ છે.

ટેબલ-૫ ગુજરાત રાજ્યનો વૃક્ષ આચ્છાદિત વિસ્તાર

આકારણી વર્ષ : ૨૦૧૫ (વિસ્તાર ચો.કિ.મી.માં)

અ.નં.	જિલ્લાનું નામ	ભૌગોલિક વિસ્તાર	અતિ ગાઢ વન	ગાઢ વન	ઓછું વન	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧.	અમદાવાદ	૮,૭૦૭	૦	૧૪	૧૩૫	૧૪૯
૨.	અમરેલી	૬,૭૬૦	૦	૬૩	૧૬૮	૨૩૧
૩.	આણંદ	૩,૨૧૪	૦	૧૮	૪૨	૬૦
૪.	બનાસકાંઠા	૯,૮૫૮	૦	૩૬૯	૪૭૨	૮૪૧
૫.	ભરૂચ	૬,૪૫૮	૦	૭૫	૨૩૫	૩૧૦
૬.	ભાવનગર	૧૧,૧૫૫	૦	૫૨	૨૩૩	૨૮૫
૭.	દાહોદ	૪,૪૦૫	૧	૧૬૩	૫૩૮	૭૦૨
૮.	ડાંગ	૧,૭૬૨	૨૦૯	૭૪૫	૪૧૪	૧,૩૬૮
૯.	ગાંધીનગર	૬૪૯	૦	૬	૩૫	૪૧
૧૦.	જામનગર	૧૪,૧૨૫	૦	૫૩	૩૬૯	૪૨૨
૧૧.	જૂનાગઢ	૮,૮૨૧	૧૫	૯૫૨	૬૪૦	૧,૬૦૭
૧૨.	કચ્છ	૪૫,૬૫૨	૦	૩૦૧	૨,૦૦૫	૨,૩૦૬
૧૩.	ખેડા	૩,૯૮૦	૦	૨૧	૭૪	૯૫
૧૪.	મહેસાણા	૮,૫૪૦	૦	૧૯	૧૯૬	૨૧૫
૧૫.	નર્મદા	૨,૫૮૦	૨૦	૪૬૫	૪૭૪	૯૫૯
૧૬.	નવસારી	૨,૨૧૫	૧૮	૧૨૫	૧૪૭	૨૯૦
૧૭.	પંચમહાલ	૪,૪૬૧	૦	૧૭૬	૩૯૪	૫૭૦
૧૮.	પાટણ	૩,૩૩૨	૦	૪	૭૯	૮૩
૧૯.	પોરબંદર	૨,૩૨૬	૦	૧૬	૧૦૪	૧૨૦
૨૦.	રાજકોટ	૧૧,૨૦૩	૦	૪	૧૩૭	૧૪૧
૨૧.	સાબરકાંઠા	૭,૩૯૦	૨૯	૩૦૫	૪૬૮	૮૦૨
૨૨.	સુરત	૭,૬૫૭	૮૪	૭૭૮	૪૪૫	૧,૩૦૭
૨૩.	સુરેન્દ્રનગર	૧૦,૪૮૯	૦	૮	૧૬૫	૧૭૩
૨૪.	વડોદરા	૭,૭૯૪	૦	૧૪૪	૪૭૯	૬૨૩
૨૫.	વલસાડ	૩,૦૨૯	૦	૩૪૫	૫૮૯	૯૩૪
	કુલ :	**૧૯૬,૦૨૨**	**૩૭૬**	**૫,૨૨૦**	**૯,૦૬૪**	**૧૪,૬૬૦**

સ્ત્રોત : ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઈન્ડીયા, દહેરાદૂન-૨૦૧૫

ટેબલ-૬ વનોની ગીચતામાં ફેરફાર (વિસ્તાર ચો.કિ.મી.માં)

સર્વેનું વર્ષ	વન આચ્છાદિત વિસ્તાર	ફેરફાર	વધતો જતો ફેરફાર
૧૯૯૧	૧૧,૯૦૭	-	-
૧૯૯૩	૧૨,૦૪૪	(+) ૧૩૭	(+) ૧૩૭
૧૯૯૫	૧૨,૩૨૦	(+) ૨૭૬	(+) ૪૧૩
૧૯૯૭	૧૨,૫૭૮	(+) ૨૫૮	(+) ૬૭૧
૧૯૯૯	૧૨,૯૬૯	(+) ૩,૯૧	(+) ૧૦૬૨
૨૦૦૧	૧૨,૯૧૩	(-) ૫૬	(+) ૧૦૦૬
૨૦૦૩	૧૪,૮૧૪	(+) ૧૯૦૧	(+) ૨૯૦૭
૨૦૦૫	૧૪,૭૧૫	(-) ૯૯	(+) ૨૮૦૯
૨૦૦૭	૧૪,૬૨૦	(+) ૨૦	(+) ૨૮૮૭
૨૦૦૯	૧૪,૬૨૦	(-) ૯૫	(+) ૨૭૧૩
૨૦૧૧	૧૪,૬૧૯	(-) -૧	(+) ૨૭૧૨
૨૦૧૩	૧૪,૬૫૩	(+) ૩૪	(+) ૨૭૪૬
૨૦૧૫	૧૪,૬૬૦	(+) ૭	(+) ૨૭૫૩

સ્ત્રોત : પી.પી.એમ.ઈ. શાખા

૩.૮ વનોમાંથી મળતી આવક અને વનો માટે ખર્ચની જોગવાઇ

ગુજરાતના વનોમાંથી થતી આવક તથા યોજનાકીય તથા બિન યોજનાકીય ખર્ચની માહિતી નીચે મુજબ છે.

(રૂા. લાખમાં)

અ.નં.	વર્ષ	ચોખ્ખી આવક	કુલ ખર્ચ પ્લાન તથા નોન પ્લાન	(-) ઘટ
૧.	૧૯૯૦-૯૧	૨,૫૦૩.૪૦	૭,૮૯૩.૯૮	(-) ૫,૩૯૦.૫૮
૨.	૧૯૯૧-૯૨	૩,૫૨૮.૪૨	૧૦,૫૧૨.૯૩	(-) ૬,૯૮૪.૫૧
૩.	૧૯૯૨-૯૩	૨,૭૬૧.૪૦	૧૦,૯૭૬.૦૫	(-) ૮,૨૫૯.૬૫
૪.	૧૯૯૩-૯૪	૩,૦૫૦.૮૦	૧૦,૫૬૪.૪૪	(-) ૭,૪૯૫.૬૪
૫.	૧૯૯૪-૯૫	૨,૩૪૪.૩૨	૧૨,૦૦૭.૦૯	(-) ૯,૬૬૨.૭૭
૬.	૧૯૯૫-૯૬	૨,૫૪૫.૮૭	૧૯,૮૫૦.૭૮	(-) ૧૭,૩૦૪.૯૧
૭.	૧૯૯૬-૯૭	૨,૫૫૭.૦૦	૧૯,૨૭૬.૦૦	(-) ૧૬,૭૧૯.૦૦
૮.	૧૯૯૭-૯૮	૨,૮૮૧.૦૦	૨૩,૧૯૮.૦૦	(-) ૨૦,૩૧૭.૦૦
૯.	૧૯૯૮-૯૯	૨,૮૧૩.૧૩	૨૮,૦૬૮.૩૨	(-) ૨૫,૨૯૫.૧૯
૧૦.	૧૯૯૯-૨૦૦૦	૨,૮૫૮.૭૮	૨૯,૮૨૭.૫૫	(-) ૨૬,૯૯૮.૭૭
૧૧.	૨૦૦૦-૦૧	૧,૮૪૫.૩૪	૩૧,૪૦૭.૩૧	(-) ૨૯,૫૬૧.૫૭
૧૨.	૨૦૦૧-૦૨	૧૮૭૪.૦૬	૨૪,૯૬૮.૬૨	(-) ૨૩,૦૯૪.૫૬
૧૩.	૨૦૦૨-૦૩	૨૦૧૮.૫૩	૨૦,૫૫૭.૦૫	(-) ૧૮,૫૩૮.૫૨
૧૪.	૨૦૦૩-૦૪	૩૩૨૬.૧૮	૨૭,૦૯૯.૧૫	(-) ૨૩,૭૭૨.૯૭
૧૫.	૨૦૦૪-૦૫	૪૨૬૫.૧૭	૨૬,૧૨૮.૧૨	(-) ૨૧,૮૬૨.૯૫
૧૬.	૨૦૦૫-૦૬	૨૩૪૫.૪૭	૨૭,૦૭૧.૪૬	(-) ૨૪,૭૨૫.૯૯
૧૭.	૨૦૦૬-૦૭	૪૭૪૭.૩૮	૩૬,૫૩૪.૭૪	(-) ૩૧,૭૮૭.૩૬
૧૮.	૨૦૦૭-૦૮	૫૫૮૧.૭૬	૩૬,૩૦૮.૮૨	(-) ૩૦,૭૨૭.૦૬
૧૯.	૨૦૦૮-૦૯	૪,૨૪૯.૦૧	૪૬,૮૩૦.૪૦	(-) ૪૨,૫૮૧.૩૯
૨૦.	૨૦૦૯-૧૦	૪,૦૮૭.૩૨	૫૨,૭૯૬.૭૯	(-) ૪૮,૭૦૯.૪૭
૨૧.	૨૦૧૦-૧૧	૪,૨૮૭.૫૪	૬૨,૮૯૬.૧૦	(-) ૫૮,૬૦૮.૫૬
૨૨.	૨૦૧૧-૧૨	૩,૯૫૪.૦૬	૭૨,૨૫૨.૫૯	(-) ૬૮,૨૯૮.૫૩
૨૩.	૨૦૧૨-૧૩	૫,૧૭૦.૭૭	૭૮,૦૫૫.૨૩	(-) ૭૨,૮૮૪.૪૬
૨૪.	૨૦૧૩-૧૪	૬,૧૪૯.૮૮	૮૮,૪૪૬.૬૦	(-) ૮૨,૨૯૬.૭૨
૨૫.	૨૦૧૪-૧૫	૪,૬૬૯.૮૨	૧,૦૨,૫૬૭.૨૧	(-) ૯૭,૮૯૭.૩૯

સ્ત્રોત : પી.પી.એમ.આઇ. શાખા, અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

૩.૯ ઈમારતી તથા જલાઉ લાકડાનું ઉત્પાદન

ગુજરાતના વનોમાંથી પ્રાપ્ત થતા ઈમારતી અને જલાઉ લાકડાના ઉત્પાદનની વિગતો નીચે મુજબ છે.

'૦૦ ઘ.મી.

અ.નં.	વર્ષ	સાગી ઈમારતી ગોળ લાકડું	સાગી ઈમારતી વહેરેલું લાકડું	અન્ય ઈમારતી ઘ.મી.	કુલ ઈમારતી ઘ.મી.	જલાઉ લાકડું મે.ટન
૧.	૧૯૯૦-૯૧	૮૬.૦૦	૧૪.૦૦	૧૦૧.૦૦	૨૦૧.૦૦	૪૮૮.૦૦
૨.	૧૯૯૧-૯૨	૨૩૨.૦૦	૧૫.૦૦	૧૭૭.૦૦	૪૨૪.૦૦	૨૨૩.૦૦
૩.	૧૯૯૨-૯૩	૭૫.૦૦	૦.૦૦	૧૧૯.૦૦	૧૯૪.૦૦	૧૭૮.૦૦
૪.	૧૯૯૩-૯૪	૧૦૨.૦૦	૧૧.૦૦	૧૮૬.૦૦	૨૯૯.૦૦	૨૭૦.૦૦
૫.	૧૯૯૪-૯૫	૧૦૫.૦૦	૯.૦૦	૨૨૬.૦૦	૩૪૦.૦૦	૧૪૦.૦૦
૬.	૧૯૯૫-૯૬	૧૦૯.૦૦	૯.૦૦	૨૪૮.૦૦	૩૬૬.૦૦	૧૭૧.૦૦
૭.	૧૯૯૬-૯૭	૭૭.૦૦	૭.૦૦	૨૪૪.૦૦	૩૨૮.૦૦	૨૦૦.૦૦
૮.	૧૯૯૭-૯૮	૨૨૯.૦૦	૦.૦૦	૧૪૬.૦૦	૩૭૫.૦૦	૩૮૪.૦૦
૯.	૧૯૯૮-૯૯	૮૩.૯૦	૧૮.૭૧	૧૮૪.૯૧	૨૮૭.૫૨	૨૧૦.૦૦
૧૦.	૧૯૯૯-૨૦૦૦	૮૮.૧૨	૦.૨૨	૧૪૪.૩૬	૨૩૨.૭૦	૧૮૫.૦૦
૧૧.	૨૦૦૦-૦૧	૧૦૧.૩૦	૧૦.૯૦	૧૮૪.૭૦	૨૯૬.૯૦	૨૩૨.૦૦
૧૨.	૨૦૦૧-૦૨	૯૬.૭૧	૧૮.૫૩	૧૮૧.૯૦	૨૯૭.૧૪	૩૩૧.૫૩
૧૩.	૨૦૦૨-૦૩	૧૨૭.૬૯	૧૧૧.૩૫	૮૯.૪૪	૩૨૮.૪૮	૩૩૪.૦૦
૧૪.	૨૦૦૩-૦૪	૨૧૨.૦૭	૨.૬૮	૬૨.૧૨	૨૭૬.૮૭	૮૭૭.૦૦
૧૫.	૨૦૦૪-૦૫	૧૮૨.૯૪	૯.૫૭	૧૮૦.૧૩	૩૭૨.૬૪	૧૪૬૬.૦૦
૧૬.	૨૦૦૫-૦૬	૧૭૦.૧૧	૧૯.૫૪	૧૬૯.૧૧	૩૫૮.૭૬	૬૪૬.૬૫
૧૭.	૨૦૦૬-૦૭	૧૬૫.૭૬	૫.૧૫	૧૬૬.૨૭	૩૩૭.૧૮	૧૭૦૦.૩૩
૧૮.	૨૦૦૭-૦૮	૧૩૮.૮૫	૧૬.૬૯	૧૯૬.૭૨	૩૫૨.૨૬	૯૭૩.૯૧
૧૯.	૨૦૦૮-૦૯	૨૦૦.૬૧	૨.૬૨	૧૬૯.૩૬	૩૭૨.૫૯	૧૩૧૧.૫૩
૨૦.	૨૦૦૯-૧૦	૭૬.૦૩	૯.૯૬	૧૮૪.૫૭	૨૭૦.૫૬	૯૯૮.૬૪
૨૧.	૨૦૧૦-૧૧	૮૨.૯૧	૦.૪૯	૧૦૩.૨૩	૧૮૬.૬૨	૭૯૦.૭૯
૨૨.	૨૦૧૧-૧૨	૭૩.૧૫	૧.૪૦	૧૬૮.૫૩	૨૪૩.૦૮	૫૯૧.૩૫
૨૩.	૨૦૧૨-૧૩	૧૦૫.૫૬	૦.૪૫	૨૦૭.૧૭	૩૧૩.૧૮	૯૫૦.૮૮
૨૪.	૨૦૧૩-૧૪	૭૭.૩૦	૦.૯૮	૨૨૭.૮૮	૩૦૬.૧૬	૧૧૦૨.૨૧
૨૫.	૨૦૧૪-૧૫	૫૨.૦૫	૫.૬૪	૧૩૧.૧૨	૧૮૮.૮૦	૬૮૯.૪૩

૧૦ વન વિકાસની કામગીરી

વન વિકાસ માટે જુદી-જુદી પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં કુલ યોજનાની સામે વન સદર માટે જોગવાઇ કરવામાં આવી છે તેની વિગતો ટેબલ ૭ માં આપવામાં આવી છે. ત્રીજી પંચવર્ષીય યોજનામાં કુલ ૨૪૦ કરોડની જોગવાઇ સામાન્ય સદરે કરવામાં આવી હતી. આ પૈકી વન સદર માટે ૨.૨૪ કરોડની જોગવાઇ થઇ હતી જે સામાન્ય સદરની જોગવાઇના ૦.૯૩ ટકા જેટલી છે. ત્યારબાદની પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં આ ટકાવારી ક્રમશઃ વધારવામાં આવી હતી અને નવમી પંચવર્ષીય યોજનાના અંદાજ મુજબ આ ટકાવારી ૨.૮૭ અંદાજવામાં આવી હતી.

ટેબલ ૭ વન વિકાસ માટે પંચવર્ષીય યોજનાની નાણાકીય ખર્ચની વિગત

(રૂા. કરોડમાં)

અ.નં.	પંચવર્ષીય યોજના	સમયગાળો	સામાન્ય સદર	ખેતીવાડી તથા	વન સદર	કોલમ-૬ની કોલમ-૪ સામે ટકાવારી	કોલમ-૬ની કોલમ-૫ સામે ટકાવારી
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧.	ત્રીજી પંચવર્ષીય	૧૯૬૧-૬૬	૨૪૦	૪૭.૦૦	૨.૨૪	૦.૯૩	૪.૭૭
૨.	ત્રણ વાર્ષિક યોજના	૧૯૬૬-૬૯	૨૧૧	૪૯.૦૦	૨.૨૧	૧.૦૫	૪.૫૧
૩.	ચોથી પંચવર્ષીય	૧૯૬૯-૭૪	૫૪૫	૭૫.૦૦	૩.૯૨	૦.૭૨	૫.૨૩
૪.	પાંચમી પંચવર્ષીય	૧૯૭૪-૭૮	૧૦૦૫	૧૪૫.૦૦	૧૨.૬૮	૧.૨૬	૮.૭૪
૫.	બે વાર્ષિક યોજના	૧૯૭૮-૮૦	૮૩૧	૯૧.૧૦	૧૩.૮૩	૧.૬૬	૧૫.૧૮
૬.	છઠ્ઠી પંચવર્ષીય	૧૯૮૦-૮૫	૩૮૮૭	૪૧૮.૧૯	૧૦૨.૮૦	૨.૬૪	૨૪.૫૮
૭.	સાતમી પંચવર્ષીય	૧૯૮૫-૯૦	૫૫૩૪	૪૭૪.૩૦	૧૪૮.૯૩	૨.૬૯	૩૧.૪૦
૮.	બે વાર્ષિક યોજના	૧૯૯૦-૯૨	૩૩૮૮	૨૧૦.૮૮	૯૧.૩૮	૨.૭૦	૪૩.૩૩
૯.	આઠમી પંચવર્ષીય	૧૯૯૨-૯૭	૧૧૭૫૬	૭૮૮.૭૪	૩૪૧.૩૭	૨.૯૦	૪૩.૨૮
૧૦.	નવમી પંચવર્ષીય	૧૯૯૭-૨૦૦૨	૨૮૦૦૦	૨૦૦૯.૭૦	૮૦૩.૦૦	૨.૮૭	૩૯.૯૬
૧૧.	વાર્ષિક યોજના	૧૯૯૭-૯૮	૪૫૦૦	૩૨૬.૫૧	૧૫૦.૪૦	૩.૩૪	૪૬.૧૧
૧૨.	વાર્ષિક યોજના	૧૯૯૮-૯૯	૫૪૫૦	૩૫૦.૬૦	૧૭૪.૦૦	૩.૧૯	૪૯.૬૩
૧૩.	વાર્ષિક યોજના	૧૯૯૯-૨૦૦૦	૬૫૫૦	૪૧૪.૯૦	૨૦૦.૦૦	૩.૦૫	૪૮.૨૦
૧૪.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૭૬૦૦	૫૧૨.૩૨	૨૨૭.૦૦	૨.૯૯	૪૪.૩૧
૧૫.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૭૨૦૦	૬૬૯.૮૫	૧૬૮.૦૦	૨.૩૩	૨૫.૦૮

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧૬.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૭૬૦૦	૫૩૩.૪૨	૧૭૦.૦૦	૨.૨૪	૩૧.૮૭
૧૭.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૭૮૬૦	૫૬૩.૪૩	૧૭૦.૦૦	૨.૧૬	૩૦.૧૭
૧૮.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૪-૨૦૦૫	૮૬૧૦	૫૨૪.૮૨	૧૫૦.૦૦	૧.૭૪	૨૮.૫૮
૧૯.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૫-૨૦૦૬	૧૧૦૦૦	૫૮૯.૩૮	૧૫૨.૦૦	૧.૩૮	૨૫.૭૯
૨૦.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૬-૨૦૦૭	૧૨૫૦૩	૫૯૦.૮૨	૧૬૧.૦૦	૧.૨૯	૨૭.૨૫
૨૧.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૭-૨૦૦૮	૧૫૫૦૬	૮૩૫.૧૭	૨૧૦.૦૦	૧.૩૫	૨૫.૧૪
૨૨.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૮-૨૦૦૯	૧૯૦૩૦	૧૨૪૯.૬૫	૩૧૮.૦૦	૧.૬૭	૨૫.૪૫
૨૩.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૦૯-૨૦૧૦	૨૩૨૭૫	૧૭૪૫.૮૬	૩૪૨.૦૦	૧.૪૭	૧૯.૫૯
૨૪.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૧૦-૨૦૧૧	૩૦૦૦૦	૨૦૬૨.૮૦	૪૦૨.૨૫	૧.૩૪	૧૯.૫૦
૨૫.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૧૧-૨૦૧૨	૩૮૦૦૦	૨૫૭૭.૯૭	૪૯૮.૨૬	૧.૩૧	૧૯.૩૩
૨૬.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૧૨-૨૦૧૩	૫૧૦૦૦	૩૦૭૫.૫૮	૫૩૧.૦૦	૧.૦૪	૧૭.૨૭
૨૭.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૧૩-૨૦૧૪	૬૫૦	૦	૬૫૦	૧૦૦	૦
૨૮.	વાર્ષિક યોજના	૨૦૧૪-૨૦૧૫	૬૯૪	૦	૬૫૨	૧૦૦	૦

સ્ત્રોત : પી.પી.એમ.ઇ. શાખા, અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

શુદ્ધ હવાનું કરશે જતન, સમૃદ્ધ થશે તેનું વતન.

૩.૧૧ ગૌણ વન પેદાશ એકત્રીકરણ તથા ઉપજ

ગુજરાતના વનોમાંથી ૨૦૧૪-૧૫ ની પુસ્તિકા મુજબ ગુજરાતના વનોમાંથી પ્રાપ્ત થતી ગૌણ વન પેદાશોની માહિતી નીચે મુજબ છે.

(૧) જથ્થો મે.ટનમાં (૨) કિંમત લાખ રૂા.માં

અ. નં.	ગૌણ વન પેદાશ	વન વિભાગ દ્વારા એકત્રીકરણ		ગુ.વ.વિ.નિ. દ્વારા એકત્રીકરણ		કુલ	
		જથ્થો	મૂલ્ય	જથ્થો	મૂલ્ય	જથ્થો	મૂલ્ય
૧.	વાંસ	૭૩૫૧૫.૫૦	૪૮૫.૩૮	૦	૦	૭૩૫૧૫.૫૦	૪૮૫.૩૮
૨.	ઘાસ	૧૩૫૧૩૦.૦૦	૯૯૨.૮૦	૦	૦	૧૩૫૧૩૦.૦૦	૯૯૨.૮૦
૩.	કડીયા ગુંદર	૦	૦	૧૯.૧૬૫	૪.૧૯	૧૯.૧૬૫	૪.૧૯
૪.	અન્ય ગુંદર	૦	૦	૧૪૨૯.૫૬૯	૫૫.૩૪	૧૪૨૯.૫૬૯	૫૫.૩૪
૫.	અરીઠા	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૬.	આમલા	૦	૦	૫.૯૯	૦.૨૭	૫.૯૯	૦.૨૭
૭.	કરંજ બીજ	૦	૦	૩૧.૦૫	૦.૬૫	૩૧.૦૫	૦.૬૫
૮.	પુવાડ બીજ	૦	૦	૨૦.૫	૦.૨૮	૨૦.૫	૦.૨૮
૯.	મહુડા બીજ	૦	૦	૧૨૦૯.૫૪	૨૦.૦૩	૧૨૦૯.૫૪	૨૦.૦૩
૧૦.	મહુડા ફૂલ	૦	૦	૩૮૫૧.૩૩	૬૧.૨૪	૩૮૫૧.૩૩	૬૧.૨૪
૧૧.	મીણ	૦	૦	૯.૭૨	૦.૭૬	૯.૭૨	૦.૭૬
૧૨.	મધ	૦	૦	૫૧૫.૨૪૫	૨૯.૧૧	૫૧૫.૨૪૫	૨૯.૧૧
૧૩.	લીમડા બીજ	૦	૦	૫૩૫.૭૫	૩.૫૬	૫૩૫.૭૫	૩.૫૬
૧૪.	રતનજ્યોત	૦	૦	૬.૩૧	૦.૦૭	૬.૩૧	૦.૦૭
૧૫.	અન્ય (પરચૂરણ)	૭૫૦	૦.૦૯	૧૪૩૯.૫૪	૩૮.૫૫	૨૧૮૯.૫૪	૩૮.૬૪
૧૫.	ફળ	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૬.	ચારોલી બીજ	૨૫.૪૮	૦.૯૯	૦	૦	૨૫.૪૮	૦.૯૯
	કુલ :	**૨૦૯૪૨૧**	**૧૪૭૯.૨૬**	**૯૦૭૩.૭૦૯**	**૨૧૪.૦૫**	**૨૧૮૪૯૪.૬૯**	**૧૬૯૩.૩૧**
	સાગની લાકડી	૦	૦	૦	૦	૦	૦
	ટીમરૂના પાન	૦	૦	૭૬૭૪૨.૧૭	૬૧૩.૯૪	૭૬૭૪૨.૧૭	૬૧૩.૯૪
	કુલ :	**૦**	**૧૪૭૯.૨૬**	**૦**	**૮૨૭.૭૭**	**૦**	**૨૩૦૭.૨૫**

સંદર્ભ : પી.પી.એમ.ઇ.શાખા, અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર

૩.૧૨ જિલ્લાવાર ઘાસની વીડીઓ તથા ગોડાઉનની માહિતી (૨૦૧૪-૨૦૧૫)

વન વિભાગ દ્વારા ઘાસની વીડીઓનું વ્યવસ્થાપન અને ઘાસ એકત્રિકરણની કામગીરી કરવામાં આવે છે જેની વિગત નીચે મુજબ છે.

અ. નં.	જિલ્લો વિસ્તાર	અનામત વીડીની સંખ્યા	અનામત વીડીની વિસ્તાર હેકટર	અન્ય વીડીઓ સંખ્યા	અન્ય વીડીઓ વિસ્તાર હેકટર	ઘાસ એકત્રિ કરણ	ઘાસ ગોડાઉન	સંગ્રહ ક્ષમતા લાખ કિ.ગ્રા.	પ્લેટ ફોર્મ ગોડાઉન	સંગ્રહ ક્ષમતા લાખ કિ.ગ્રા.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧.	જામનગર	૯	૩૮૧૬.૨	૪૪	૨૪૪૯.૫૪	૧૯.૯૮	૨૨	૪૪.૦૦	૭	૧૦.૫૦
૨.	પોરબંદર	૩	૩૨૯૯.૬૪	૨૨	૨૬૦૯.૩૪	૭.૩૦	૯	૧૫.૦૦	૦	૦.૦૦
૩.	રાજકોટ	૧૮	૧૮૩૮.૭૦	૧૨૩	૪૯૬૯.૫૪	૨૧.૨૭	૨૬	૫૦.૫૦	૧૨	૧૮.૦૦
૪.	ભાવનગર	૧૮	૬૫૨૯.૮૭	૨૯	૧૪૦૭.૧૩	૨૨.૪૪	૨૫	૫૨.૭૫	૭	૯.૫૦
૫.	સુરેન્દ્રનગર	૬	૩૬૭૧.૯	૧૨	૪૭૯.૯૮	૩.૬૪	૧૨	૧૬.૭૦	૦	૦.૦૦
૬.	જૂનાગઢ	૩૦	૫૬૫૮.૩૫	૮૨	૨૬૭૮.૦૬	૧૬.૩૦	૩૬	૬૦.૨૫	૫	૯.૨૫
૭.	દ્વારકા	૧	૯૦.૧૪	૧૮	૧૩૮૭.૪૯	૦.૦૦	૨	૪.૦૦	૦	૦.૦૦
૮.	મોરબી	૭	૪૬૫૫.૮૭	૪૪	૨૯૪૩.૫૯	૨.૫૩	૮	૧૧.૦૦	૦	૦.૦૦
૯.	બોટાદ	૫	૬૨૨.૩૬	૧૬	૪૨૮.૬૬	૧.૦૯	૪	૬.૫૦	૦	૦.૦૦
૧૦.	ગીર સોમનાથ	૩	૩૮૮.૯૩	૨૪	૪૪૫૫.૪૬	૦.૨૬	૨	૩.૨૦	૦	૦.૦૦
૧૧.	અમરેલી	૧૩	૫૦૯૪.૨૧	૨૭	૩૩૭૨.૮૯	૪.૨૦	૧૯	૩૧.૨૫	૮	૧૩.૫૦
૧૨.	પંચમહાલ	૧	૭૫૪.૦૪	૦	૦.૦૦	૭.૩૦	૨૧	૫૫.૦૦	૮	૧૬.૦૦
૧૩.	દાહોદ	૧૩	૫૭૬૬.૮૬	૦	૦.૦૦	૧૭.૮૭	૩૮	૭૨.૬૦	૧૦	૨૨.૫૦
૧૪.	છોટા ઉદેપુર	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦	૪.૦૨	૧	૨.૦૦	૦	૦.૦૦
૧૫.	કચ્છ	૧૮	૧૯૪૨૦.૩૬	૨૮	૨૨૬૪૯.૬૧	૩.૬૨	૨૭	૪૧.૨૫	૦	૦.૦૦
૧૬.	વલસાડ	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦	૧.૪૧	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦
૧૭.	ભરૂચ/નર્મદા	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦	૦.૬૦	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦
૧૮.	ડાંગ	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦	૧.૦૦	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦
૧૯.	સુરત/તાપી	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦	૦.૩૦	૦	૦.૦૦	૦	૦.૦૦
	એકંદર કુલ :	**૧૪૫**	**૬૧૬૦૭.૪૩**	**૪૬૯**	**૪૯૮૨૫.૨૯**	**૧૩૫.૧૩**	**૨૫૨**	**૪૬૬.૦૦**	**૫૭**	**૯૯.૨૫**

સ્ત્રોત : પી.પી.એમ.ઇ. શાખા, અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

૩.૧૩ ઈમારતી તથા જલાઉ લાકડાની વાર્ષિક જરૂરિયાત અને ઉપલબ્ધતાના અંદાજો

ગુજરાતના લાકડાની જરૂરિયાતના ૧૯૮૪ ના અભ્યાસ અનુસાર વસતિ વધારા મુજબ જલાઉ તથા ઈમારતી લાકડાની માંગની વિગતો.

અ.નં.	વર્ષ	અંદાજે વસતિ મિલીયનમાં	માંગની વિગતો બળતણ લાખ ટન	ઈમારતી લાખ ઘ.મી.
૧.	૧૯૮૪	૩૬.૭૦	૭૩.૭૧	૧૦.૭૫
૨.	૧૯૮૫	૩૭.૬૦	૭૬.૭૫	૧૧.૦૨
૩.	૧૯૮૬	૩૮.૪૦	૭૯.૧૧	૧૧.૨૫
૪.	૧૯૮૭	૩૯.૩૦	૮૧.૯૦	૧૧.૫૧
૫.	૧૯૮૮	૪૦.૨૦	૮૫.૦૪	૧૧.૭૮
૬.	૧૯૮૯	૪૧.૧૦	૮૭.૮૪	૧૨.૦૪
૭.	૧૯૯૦	૪૨.૧૦	૯૦.૭૩	૧૨.૩૪
૮.	૧૯૯૧	૪૩.૧૦	૯૪.૦૦	૧૨.૬૩
૯.	૧૯૯૨	૪૪.૧૦	૯૭.૨૬	૧૨.૯૨
૧૦.	૧૯૯૩	૪૫.૧૦	૧૦૦.૧૬	૧૩.૨૧
૧૧.	૧૯૯૪	૪૬.૧૦	૧૦૩.૪૧	૧૩.૫૧
૧૨.	૧૯૯૫	૪૭.૧૦	૧૦૬.૩૨	૧૩.૮૦
૧૩.	૧૯૯૬	૪૮.૧૦	૧૦૯.૨૩	૧૪.૦૯
૧૪.	૧૯૯૭	૪૯.૧૦	૧૧૨.૪૮	૧૪.૩૯
૧૫.	૧૯૯૮	૫૦.૧૦	૧૧૫.૩૯	૧૪.૬૮
૧૬.	૧૯૯૯	૫૧.૧૦	૧૧૮.૨૯	૧૪.૯૭
૧૭.	૨૦૦૦	૫૨.૦૦	૧૨૧.૧૦	૧૫.૨૪
૧૮.	૨૦૦૧	૫૩.૦૦	૧૨૩.૯૭	૧૫.૫૩
૧૯.	૨૦૦૫	૫૦.૭૦	૧૭૫.૪૩	૨૯.૧૯
૨૦.	૨૦૧૦	૬૧.૧૨	૧૮૭.૧૭	૩૨.૪૧

સ્ત્રોત : પી.પી.એમ.ઇ. શાખા, અગ્ર મુખ્ય સંરક્ષકશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

૪. વન્ય જીવ વિસ્તારો

ભારતમાં વન્યજીવ રક્ષિત વિસ્તારનું પ્રમાણ ૪.૩ ટકા (કુલ ભૌગોલિક વિસ્તારના) છે. જ્યારે ગુજરાતમાં આ ટકાવારી ૮.૭૫ ટકા છે. ગુજરાત વન્યજીવોની બાબતમાં સમૃદ્ધ છે. ગુજરાતના વન્યજીવ રક્ષિત વિસ્તારોની માહિતી નીચે મુજબ છે.

ટેબલ ૪.૧ ગુજરાતના અભયારણ્યો, રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો તથા કન્ઝર્વેશન રીઝર્વની વિગત

અ. નં.	જિલ્લો	અભયારણ્ય/ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનનું નામ	રક્ષિત વિસ્તાર ચો.કિ.મી.	મુખ્ય વન્યપ્રાણીઓ
૧.	ભાવનગર	વેળાવદર કાળિયાર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન	૩૪.૫૩	કાળિયાર, વરૂ, ખડમોર, હેરીયર
૨.	જામનગર	દરિયાઇ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન	૧૬૨.૮૯	પરવાળાં અને દરિયાઇ જીવ સૃષ્ટિ
૩.	જૂનાગઢ	ગીર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન	૨૫૮.૭૧	સિંહ, દિપડા, ચિત્તલ, ઝરખ, સાંભર, ચિંકારા, નીલગાય
૪.	નવસારી	વાંસદા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન	૨૩.૯૯	દિપડા, ઝરખ, ચિત્તલ, ચોશિંગા
		કુલ :	**૪૮૦.૧૨**	
અભયારણ્યો				
૧.	અમરેલી	મિતિયાલા અભયારણ્ય	૧૮.૨૨	સિંહ, દિપડા, ચિત્તલ, ચિંકારા, સાંભર
૨.	અમરેલી	પાણીયા અભયારણ્ય	૩૯.૬૪	સિંહ, દિપડા, ચિંકારા
૩.	અમદાવાદ/ સુરેન્દ્રનગર	નળસરોવર પક્ષી અભયારણ્ય	૧૨૦.૮૨	યાયાવર પક્ષીઓ, જળચર પક્ષીઓ
૪.	બનાસકાંઠા	બાલારામ અભયારણ્ય	૫૪૨.૦૮	રીંછ, દિપડા, ઝરખ, નીલગાય
૫.	બનાસકાંઠા	જેસોર રીંછ અભયારણ્ય	૧૮૦.૬૬	રીંછ, નીલગાય, ઝરખ, દિપડા, જંગલી બિલાડી
૬.	દાહોદ	રતનમહાલ અભયારણ્ય	૫૫.૬૫	રીંછ, ચિંકારા, ચોશિંગા, દિપડા, ઝરખ
૭.	ડાંગ	પૂર્ણા અભયારણ્ય	૧૬૦.૮૪	દિપડા, હરણ, વાંદરા, ભેકરૂ
૮.	જામનગર	ગાગા અભયારણ્ય	૩.૩૩	જળચર પક્ષીઓ

૯.	જામનગર	ખીજડીયા અભયારણ્ય	૬.૦૫	કુંજ, જળચર પક્ષીઓ
૧૦.	જામનગર	દરિયાઇ અભયારણ્ય	૨૯૫.૦૩	દરિયાઇ જીવસૃષ્ટિ, પરવાળા
૧૧.	જૂનાગઢ	બરડા અભયારણ્ય	૧૯૨.૩૧	દિપડા, નીલગાય, હરણ, જંગલી બિલાડી
૧૨.	જૂનાગઢ	ગીર અભયારણ્ય	૧૧૫૩.૪૨	સિંહ, દિપડા, ચિત્તલ, ચિંકારા, ચોશિંગા
૧૩.	જૂનાગઢ	ગિરનાર વાઇલ્ડ લાઇફ સેંચુરી	૧૭૮.૮૭	સિંહ, દિપડા, સાંભર, ચિત્તલ
૧૪.	કચ્છ	ઘુડખર અભયારણ્ય	૪૯૫૩.૭૦	ઘુડખર, નીલગાય, વરૂ, ચિંકારા, રણ લોંકડી
૧૫.	કચ્છ	કચ્છ રણ અભયારણ્ય	૭૫૦૬.૨૨	ઘુડખર, નીલગાય, વરૂ, ચિંકારા, સુરખાબ
૧૬.	કચ્છ	કચ્છ ઘોરાડ અભયારણ્ય	૨.૦૩	ઘોરાડ, ચિંકારા, ખડમોર, હુબારા બસ્ટાર્ડ
૧૭.	કચ્છ	નારાયણ સરોવર ચિંકારા અભયારણ્ય	૪૪૩.૬૧	ચિંકારા, નીલગાય, ઝરખ, રણ બિલાડી, ખડમોર, હેણોતરો
૧૮.	મહેસાણા	થોળ અભયારણ્ય	૬.૯૯	જળચર પક્ષીઓ
૧૯.	નર્મદા	શૂલપાણેશ્વર અભયારણ્ય	૬૦૭.૭૦	રીંછ, વાંદરા, દિપડા, ચોશિંગા, ઉડતી ખિસકોલી, ભેકરૂ
૨૦.	પંચમહાલ	જાંબુઘોડા અભયારણ્ય	૧૩૦.૩૮	દિપડા, રીંછ, ઝરખ, ચોશિંગા
૨૧.	પોરબંદર	પોરબંદર પક્ષી અભયારણ્ય	૦.૦૯	યાયાવર પક્ષીઓ, જળચર પક્ષીઓ
૨૨.	રાજકોટ	હિંગોળગઢ પ્રકૃતિ શિક્ષણ અભયારણ્ય	૬.૫૪	ચિંકારા, નીલગાય, ઝરખ, શિયાળ
૨૩.	રાજકોટ	રામપરા અભયારણ્ય	૧૫.૦૧	નીલગાય, ચિંકારા, શિયાળ
૨૪.	કચ્છ	છારીઢંઢ કન્ઝર્વેશન રીઝર્વ	૨૨૭.૦૦	જળચર પક્ષીઓ
		કુલ :	**૧૬૮૩૯.૧૯**	
		એકંદરે કુલ :	**૧૭૩૧૯.૩૧**	

૪.૨ ગુજરાતના વન્ય પ્રાણીઓની વસતિ ગણતરી

વન્ય પ્રાણીઓની વસતિઓનો અંદાજ સમયાંતરે કરવામાં આવે છે અને તેની વિગતો નીચે મુજબ છે.

અ.નં.	વન્ય પ્રાણી/પક્ષીઓનું નામ	છેલ્લી ગણતરી વર્ષ	અંદાજિત સંખ્યા
૧.	સિંહ	૨૦૧૫	૫૨૩
૨.	દિપડા	૨૦૧૬	૧૩૯૫
૩.	રીંછ	૨૦૧૬	૩૪૩
૪.	નીલગાય	૨૦૧૫	૧૮૬૭૭૦
૫.	ઘુડખર	૨૦૧૪	૪૪૫૧
૬.	ગીધ	૨૦૧૬	૯૯૯
૭.	જલપ્લાવિત વિસ્તારના પક્ષીઓ	૨૦૧૨	૧૯.૯૩ લાખ

*અભયારણ્યો/રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન સહિત સમગ્ર રાજ્યના વિસ્તારની સંખ્યા છે.

૪.૩ ગુજરાતના અગત્યના વન્ય પ્રાણી-પક્ષીઓ

વન્ય પ્રાણી સંરક્ષણ ધારા ૧૯૭૨ અને સુધારા અધિનિયમ-૨૦૦૩ અન્વયે અનુસૂચિ મુજબના વન્ય પ્રાણીઓ-પક્ષીઓની યાદી નીચે મુજબની છે.

ગુજરાતના સસ્તન પ્રાણીઓ

અનુસૂચિ-I	**અનુસૂચિ**-II	**અનુસૂચિ**-III	**અનુસૂચિ**-IV
૧. કાળિયાર	વ્હેલ	રોઝ (નીલગાય)	શાહુડી-શેઢાળી
૨. વરૂ	બ્લ્યુ વ્હેલ	સાબર	જંગલી સસલુ
૩. હેણોતરો	શિયાળ	ઝરખ	
૪. ડૂંગોંગ	જંગલી કૂતરા	ભેંકર (બાર્કીંગ ડીઅર)	
૫. ભારતીય હાથી	ડોલ્ફીન	જંગલી ભૂંડ	
૬. ઘુડખર	જંગલી બિલાડી	ચિત્તલ	
૭. રણ બિલાડી	માંકડુ		
૮. ચિંકારા	વીજ, વણિયર		
૯. ઘોરખોદીયું	ઉડતી ખિસકોલી		
૧૦. રીંછ	મોટી ખિસકોલી		
૧૧. ભારતીય સિંહ	વાંદરો		
૧૨. દિપડો	બંગાળી લોંકડી		
૧૩. ભારતીય વાઘ	રણ લોંકડી		
૧૪. કાટવર્ણી બિલાડી	જળ બિલાડી		
૧૫. ભારતીય ગેંડો	લાલ મોઢાવાળો નોળિયો		
૧૬. એશિયાઇ ચિત્તો	નોળિયો		
૧૭. ચોશિંગા-ઘૂંટડું			
૧૮. કીડીખાઉં			

ગુજરાતના સરિસૃપો

અનુસૂચિ-I	**અનુસૂચિ**-II
૧. ભારતીય નરમ કવચનો કાચબો	ઓલિવ કીલબેક વોટર સ્નેક
૨. લોગર હેડ ભારતીય કાચબો	સરડો
૩. લીલ સમુદ્રી કાચબો	સરડો
૪. મગર	ખડચિતરો
૫. ચર્મ કાચબા	રાજનાગ
૬. બાજની ચાંચ જેવો કાચબો	ઈસ્ટર્ન ડેઝર્ટ મોનીટર
૭. ઓલિવ રીડલી ઈસી ટર્ટલ	
૮. મોટી બંગાળી ચંદન ઘો	

ગુજરાતના પક્ષીઓ

અનુસૂચિ-I

ઘોરાડ	ટીલોર	પૂર્વીય સફેદ બગલો	શાહીન બાજ
લગ્ગડ	સિપાઇ ઢોંક	નાનો સિપાઇ ઢોંક	ચમચો
સફેદ પેટવાળું સમુદ્ર ગરૂડ	મચ્છીમાર ગરૂડ	મોર	રાખોડી પેણ
ખડમોર			

૪.૪ ગુજરાતમાં જોવા મળતાં કેટલાક સામાન્ય પક્ષીઓ

૧.	લાલ મુનીઆ	૨૨.	જંગલી મરઘો	૪૩.	સુઘરી
૨.	ઉલટીચાંચ	૨૩.	કલકલિયો	૪૪.	ઘોમડો
૩.	લેલાડો	૨૪.	મુનિયા	૪૫.	નકટા
૪.	ટુકટુકડિયો	૨૫.	કાબર	૪૬.	સર્પગ્રીવા
૫.	બુલબુલ	૨૬.	પીળક	૪૭.	ગુલાબી ચકલી
૬.	દસાડી	૨૭.	ઘુવડ	૪૮.	ફૂલસુંઘણી
૭.	જળકાગડો	૨૮.	તેતર	૪૯.	શોલિંગા
૮.	બપૈયો	૨૯.	પેણ	૫૦.	શોબિંગા
૯.	સારસ	૩૦.	ઘોચરો	૫૧.	ચંડુલ
૧૦.	વિલાયતી ખલીલી	૩૧.	કબૂતર	૫૨.	નાનો રાજાલાલા
૧૧.	હોલો	૩૨.	બટેર	૫૩.	છપ્પો
૧૨.	કાળો કોશી	૩૩.	તૂતવારી	૫૪.	સૂડો
૧૩.	સફેદ બગલો	૩૪.	ટીટોડી	૫૫.	ઘાનચિડ્ડી
૧૪.	શાહીન	૩૫.	લાવરી	૫૬.	વૈયા
૧૫.	હંજ (સૂરખાબ)	૩૬.	ખલીલી	૫૭.	કસ્તુરો
૧૬.	માખીમાર	૩૭.	ઢોક	૫૮.	ખાખેડો
૧૭.	રાજહંસ	૩૮.	ગજપાંઉ	૫૯.	રાજગીધ
૧૮.	ડુબકી	૩૯.	ફૂલ ચકલી	૬૦.	ગીધ
૧૯.	કબૂતર	૪૦.	નાની સિસોગ બતક	૬૧.	લક્કડખોદ
૨૦.	કાંકણસાર	૪૧.	રામચકલી		
૨૧.	જળમાંજર	૪૨.	ગીધ		

૫. સામાજિક વનીકરણ યોજના

રાજ્યની વસતિની મોટામાં મોટી જરૂરિયાત બળતણના લાકડાની છે. વનોનું પ્રમાણ ઓછું હોવાથી ઈમારતી અને જલાઉ લાકડાની તીવ્ર ખેંચ પ્રવર્તે છે. વસતિ વધારાનો પ્રશ્ન વિકટ બનતાં ઉત્પાદન અને માંગનો ગાળો દિન-પ્રતિદિન વધુને વધુ મોટો થતો જાય છે. પર્યાવરણની સમતુલા માટે તેમજ નાના ઈમારતી તથા જલાઉ લાકડાની માંગો પૂરી પાડવાના હેતુથી સને ૧૯૬૯-૭૦ ના વર્ષથી રાજ્યમાં સામાજિક વનીકરણ યોજનાની શરૂઆત કરવામાં આવેલ હતી. સને ૧૯૬૯ થી ૧૯૭૯ સુધીના સમયગાળા દરમ્યાન રસ્તા, કેનાલ, રેલ્વેની બાજુમાં પટ્ટી વાવેતર, ગ્રામવન, પાંખા વનોની પુનઃ વનીકરણ યોજના હેઠળ ૫૨,૭૭૩ હેક્ટરમાં વનીકરણ તથા વન મહોત્સવ હેઠળ ૧,૫૧૧ લાખ રોપાનું વિતરણ કરવામાં આવેલ હતું.

(૧) વન વિસ્તરણની યોજના ૧૯૬૯-૭૦ થી ૧૯૭૯-૮૦

અ.નં.	વાવેતર યોજના	સિદ્ધિ ભૌતિક હેક્ટર	નાણાકીય રૂા. લાખ
૧.	પટ્ટી વાવેતર	૧૯.૩૩૩	૧,૪૦૦.૦૦ (૧ થી ૩)
૨.	ગ્રામ વન વાવેતર	૧૭.૫૭૬	
૩.	પાંખા થયેલા વનોનું પુનઃવનીકરણ	૧૫,૭૦૦	
૪.	ખાનગી માલિકીની જમીનમાં વનીકરણ	૧૬૪	
	કુલ :	**૫૨૭૩૩**	**૧૪૦૦.૨૦**

વિશ્વ બેન્કની નાણાકીય સહાયથી સામાજિક વનીકરણ યોજનાના પ્રથમ તબક્કા ૧૯૮૦-૧૯૮૫ માં સરકારી તથા પંચાયત હસ્તકની જમીનોમાં ૧,૦૯,૦૩૦ હેક્ટરમાં વનીકરણ તથા ખાનગી જમીનમાં વૃક્ષ વાવેતર માટે ૭,૦૧૭ લાખ રોપાનું વિતરણ કરવામાં આવેલ હતું. બીજા તબક્કામાં વિશ્વ બેન્ક તથા યુ.એસ. એઈડ તરફથી આ યોજના હેઠળ ૧૯૮૫-૮૬ થી ૧૯૯૨-૯૩ સુધીમાં ૧,૬૯,૫૧૮ હેક્ટરમાં વનીકરણ તથા ૧૫,૬૦૩ લાખ રોપાનું વિતરણ કરવામાં ાવેલ હતું. સને ૧૯૯૩-૯૪ થી ૧૯૯૫-૯૬ સુધીમાં સામાજિક વનીકરણની પ્રવૃત્તિઓ વાર્ષિક વિકાસ કાર્યક્રમ હેઠળ અમલમાં મૂકવામાં આવેલ. જેમાં ૭૫,૧૯૩ હેક્ટરમાં વનીકરણ તથા ૪૪૮૧.૪૮ લાખ રોપાઓનું વિતરણ વન મહોત્સવ હેઠળ થયેલ છે.

૬. સમન્વિત વાનિકી વિકાસ પરિયોજના ફેઝ-૧

(૧૯૯૬-૯૭ થી ૨૦૦૧-૦૨)

રાજ્યમાં પાંખા થયેલા વન વિસ્તાર, રણ સરહદના વિસ્તાર, દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાં વનીકરણ કાર્યક્રમ હાથ ધરી હયાત જંગલોનો વિકાસ કરી તેમજ વન્ય પ્રાણી અભયારણ્ય અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનોના પરિસર અને વસવાટનો વિકાસ થાય તે હેતુથી સમન્વિત વાનિકી વિકાસ પરિયોજના (આઈ.એફ.ડી.પી.) તૈયાર કરીને ભારત સરકારને આંતરરાષ્ટ્રીય સહાયથી અમલમાં મૂકવા માટે રજૂ કરવામાં આવેલ. જે યોજનાને જાપાન સરકારશ્રી દ્વારા મંજૂરી આપીને ઓવરસીઝ ઇકોનોમિક કો.ઓપરેશન ફંડ (ઓ.ઈ.સી.એફ.) મારફતે રૂા.૬૦૮.૪૭ કરોડની લોન મંજૂર કરવામાં આવી હતી. આ યોજનાના સમયગાળા ૧૯૯૬-૯૭ થી ૨૦૦૧-૦૨ સુધીમાં વન અને બહારના વિસ્તારોમાં, ૨,૬૩,૯૧૯ હેક્ટરમાં વાવેતરો, ૨૮.૦૦ કરોડ રોપ વિતરણ, ૭૫૦ સ્મશાન સગડી બેસાડવાની, વન્ય પ્રાણી વસવાટ અને વિકાસના કામો, વન સંરક્ષણ, તાલીમ, સંશોધન તથા વિસ્તરણ કામગીરીઓ કરવામાં આવેલ હતી. આ યોજનાની મોડલ વાઈઝ સિદ્ધિઓ નીચે મુજબના છે.

અનુ.	વાવેતરના પ્રકાર	(મોડલ)	લક્ષ્યાંક હેક્ટરમાં	વાવેતર લક્ષ્યાંક સામે ટકાવારી
૧	**૨**	**૩**	**૪**	**૫**
૧.	શોભાદાર વૃક્ષો વડે રક્ષણાત્મક પટ્ટી વાવેતર (સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ વિસ્તાર માટે)	(એસ.૧)	૨,૧૦૩	૦.૭૪
૨.	શોભાદાર વૃક્ષો વડે રક્ષણાત્મક પટ્ટી વાવેતર (રાજ્યના અન્ય વિસ્તારો માટે)	(એસ.૨)	૧૦,૬૦૬	૩.૮૧
૩.	આંશિક રીતે સિંચિત ગ્રામવન	(વી.૧)	૧,૨૦૫	૦.૪૩
૪.	વરસાદ આધારિત ગ્રામ વન	(વી.૨)	૯,૬૨૮	૩.૪૭
૫.	ઘાસચારો સુધારણા	(એફ)	૧,૦૦૦	૦.૪૩
૬.	પાંખા થયેલા વનોનું પુનઃવનીકરણ (જીવંત રહેલા મૂળ ધરાવતો વિસ્તાર)	(આર.૧)	૩૧,૦૦૦	૧૦.૮૩
૭.	પાંખા થયેલા વનોનું પુનઃવનીકરણ	(આર.૨)	૪૨,૦૦૦	૧૭.૩૩
૮.	ખેતીની ઘસાઇ ગયેલી જમીન પર વનીકરણ	(એફએલ)	૫૪,૫૬૩	૨૧.૬૭
૯.	‘બળતણ સ્ત્રોત’ વાવેતર	(એફઆર)	૨,૦૦૯	૦.૮૭
૧૦.	પર્યાવરણ સુધારણાલક્ષી વાવેતર	(ઇ)	૧,૪૦૦	૦.૪૩
૧૧.	સૂક્ષ્મ જળસ્ત્રાવ વિકાસ	(એમ)	૧,૮૦૦	૦.૬૫

૧૨.	રોપ વિતરણ	(એફએફ)	૨૪ કરોડ	-
૧૩.	ભૂમિ તથા ભેજ સંરક્ષણ	(સી.૧)	૧૫,૩૧૦	૫.૫૫
૧૪.	રણકાંઠે વાવેતર	(સી.૨)	૨,૮૦૦	૧.૧૦
૧૫.	દરિયાકાંઠે વાવેતર	(સી.૩)	૫૧૦	૦.૧૯
૧૬.	ચેર વાવેતર	(સી.૪)	૩,૦૦૦	૧.૦૮
૧૭.	પાંખા થયેલા વનોનું પુનઃવનીકરણ	(એ.૧)	૧૮,૯૧૫	૬.૭૯
૧૮.	લોકોના સહયોગથી પાંખા થયેલા ઘસાઇ ગયેલા જંગલોમાં કોપીસની રક્ષણ દ્વારા પુનઃવનીકરણ	(એ.૨)	૧૪,૦૦૦	૩.૯૦
૧૯.	સાગ, ખેર તથા વાંસના વાવેતર	(પીડી-૧)	૧૫,૧૦૦	૫.૬૮
૨૦.	જલાઉ તથા નાના ઈમારતી લાકડાં માટેના સિંચિત વાવેતર	(પીડી-૨)	૭૫૦	૦.૨૩
૨૧.	જલાઉ તથા નાના ઈમારતી લાકડાં માટેના વરસાદીત વાવેતર	(પીડી-૩)	૪,૩૫૦	૧.૬૭
૨૨.	બળતણ તથા ઘાસચારાની યોજના	(પીડી-૪)	૨૮,૯૦૦	૧૨,૦૮
૨૩.	ગૌણ વન પેદાશ માટેના વાવેતર	(MFP-૧)	૨,૩૧૦	૦.૮૩
૨૪.	ઔષધિય જાતના વાવેતરો	(MFP-૨)	૬૬૦	૦.૨૪
	કુલ :		**૨,૬૩,૯૧૯**	**૧૦૦.૦૦**

ગુજરાત વાનિકી વિકાસ પરિયોજના ફેઝ-૨

- ગુજરાત રાજ્યમાં વાનિકી વિકાસના હેતુથી વાનિકી વિકાસ પરિયોજના નામનો પ્રોજેક્ટ ઓવરસીઝ ઇકોનોમીક કો-ઓપરેશન ફંડ 'ઓઇસીએફ' હાલ જાપાન બેંક ફોર ઇન્ટરનેશનલ કો-ઓપરેશન 'જેબીઆઇસી'ની બાહ્ય સહાયથી સને ૧૯૯૫-૯૬ થી ૨૦૦૧-૨૦૦૨ સુધી અમલીકરણમાં હતો. સદર પ્રોજેક્ટ રૂા.૬૦૪.૪૮ કરોડનો મંજૂર કરવામાં આવેલ તેની સામે રૂા.૬૩૬.૧૦ કરોડનો ખર્ચ વન વિકાસની જુદી-જુદી પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે વાવેતરની કામગીરી, વન્યપ્રાણી સંરક્ષણ, સંશોધન, તાલીમ, વન વિસ્તરણ પ્રવૃત્તિ તેમજ માળખાકીય વિકાસ તેમજ સુવિધાઓ માટે કરવામાં આવેલ. સદર પ્રોજેક્ટના અમલીકરણ થકી થયેલ વાનિકી વિકાસને ધ્યાનમાં રાખી વન વિકાસ સાથે લોકોના વિકાસના ઉદ્દેશથી ગુજરાત સરકાર દ્વારા બાહ્ય સહાયક યોજના અર્થે સાદર કરેલ ગુજરાત વાનિકી વિકાસ પરિયોજના ફેઝ-૨ (જી.એફ.ડી.પી. ફેઝ-૨)ને જાપાન બેંક ફોર ઇન્ટરનેશનલ કો-ઓપરેશન દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.
- આ પ્રોજેક્ટની કુલ નાણાકીય જોગવાઇ ૨૦,૯૨૩ મિલીયન યેન એટલે કે, રૂા.૮૩૦ કરોડની છે.
- આ પ્રોજેક્ટનો સમયગાળો ૨૦૦૭-૦૮ થી ૨૦૧૪-૧૫ સુધી કુલ આઠ (૮) વર્ષનો મંજૂર થયેલ છે.
- મંજૂર થયેલ પરિયોજના રાજ્યના પૂર્વ વિસ્તારના ૧૧ આદિવાસી જિલ્લા અને ૩ બિન આદિવાસી જિલ્લામાં કાર્યાન્વિત થશે. જેમાં ૧૭ ક્ષેત્રિય વિભાગો, ૧૦ સામાજિક વનીકરણ વિભાગો અને ૭ વન્ય પ્રાણી વિસ્તાર (પ્રોજેક્ટ એરિયા)નો સમાવેશ થાય છે.

આ પરિયોજનાના મુખ્ય ઉદ્દેશો નીચે મુજબ છે.

(૧) પર્યાવરણની સમતુલા પ્રસ્થાપિત કરી તેની જાળવણી કરવી.

(૨) ભૂમિ અને ભેજ સંરક્ષણના કામો દ્વારા જમીનની ફળદ્રુપતા સુધારવી.

(૩) વન વિસ્તારોમાં વનસ્પતિ આવરણ કે જે હાલમાં ૬૦% જેટલું છે તેને ૮૦% સુધી અને વન વિસ્તાર બહારની જમીનોમાં ૧૦% સુધી વધારવું.

(૪) વાનિકી સંશોધન ક્ષેત્ર અતિ આધુનિક તાંત્રિક પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરી ઉચ્ચ ગુણવત્તા ધરાવતા રોપાઓનું ઉત્પાદન કરી વનીકરણ દ્વારા લોકોનો આર્થિક વિકાસ કરવો.

(૫) લોકોમાં વન, પર્યાવરણ અને વન્યપ્રાણી બાબતે જાગૃતિ કેળવી તેઓને વન અને વન્યપ્રાણીના સંરક્ષણ માટે સામેલ કરવા.

આ પરિયોજનાની મુખ્ય બાબતો નીચે મુજબ છે.

(૧) પ્રોજેક્ટની કામગીરીનો મુખ્ય વિસ્તાર આદિવાસી વિસ્તાર રહેશે.

(૨) લોક સહકાર સ્થાપિત કરવો.

(૩) લોકોની સાથે વન વિભાગના કર્મચારીઓની ક્ષમતામાં સુધારો કરી પ્રોજેક્ટની સાતત્યતા જાળવવી.

પરિયોજનાની જોગવાઈઓ :

(૧) ૧,૩૪,૧૧૦ હેક્ટર વિસ્તારમાં વનીકરણ

(૨) ૧,૧૮,૪૦૦ હેક્ટર વિસ્તારમાં પાણી નિતાર માવજત.

(૩) ૭ વન્ય પ્રાણી વિસ્તાર, ૩ ઈકો ટુરીઝમ વિસ્તાર અને ૬ ઔષધિય-જૈવિક વિવિધતા વિસ્તારોના વિકાસનું આયોજન.

(૪) ૪ કરોડ ૩૦ લાખ માનવ દિનની રોજગારી પ્રાપ્તિ.

(૫) પ્રોજેક્ટ વિસ્તારમાં ૧૧૦૦ સહભાગી વનવ્યવસ્થા મંડળીઓ.

(૬) ૮૦૦ સામાજિક વનીકરણ વિકાસ મંડળીઓ.

(૭) ૨૧૦ ઈકો ડેવલપમેન્ટ કમિટીની રચના.

સામાજીક વનીકરણ યોજના હેઠળ ભૌતિક સિધ્ધીઓ ૨૦૧૪-૧૫

ક્રમ	યોજનાનું નામ	વિસ્તાર હેક્ટરમાં
૧	૨	૩
અ.	**વાવેતર યોજના (સીએફપી)**	
૧.	પટ્ટી વાવેતર	૫૪૩
૨.	ગ્રામ વન (સિંચિત)	૫૫૮
૩.	ગ્રામ વન (વરસાદીત)	૧૮૫૦
૪.	પર્યાવરણ વાવેતર (ઈ)	૬૦૨
૫.	ટપક સિંચિત વાવેતર (ડી)	૫૦૧
૬.	ફાર્મ ફોરેસ્ટ્રી (એફએફ)	૧૦૪૦૯
૭.	ફાર્મ ફોરેસ્ટ્રી (ડીટી)	૨૫૦
૮.	રીવર બેન્ક	૨૦૦
૯.	પી.પી. મોડ	૧૫૦૫
	કુલ (સીએફપી યોજના)	**૧૬૪૧૮**
બ.	**ખાસ અંગભૂત યોજના**	
૧.	આર.ડી.એફ.એલ.	૨૫૦૦
૨.	પર્યાવરણ વાવેતર (ઈ)	૩૯૯
૩.	ગ્રામ વન (સિંચિત)	૫૫
	કુલ (ખાસ અંગભૂત યોજના)	**૨૯૫૪**
	કુલ એકંદર (અ + બ)	**૧૯૩૭૨**

પરિશિષ્ટ

પરિશિષ્ટ-૧ ગુજરાત રાજ્યના જુદા-જુદા આઠ એગ્રો-કલાઈમેટીક ઝોન અંગેની માહિતી

ઝોન	ઝોનનું નામ	સમાવિષ્ટ જિલ્લાનું નામ	સમાવિષ્ટ તાલુકા	વિસ્તાર હે.આર.	કુલ વિસ્તારની ટકાવારી
એ	દક્ષિણ ગુજરાતનો	ડાંગ	આહવા	૬,૩૦૦.૭	૩.૪૩%
	ભારે વરસાદવાળો	વલસાડ	ધરમપુર		
	વિસ્તાર		વાંસદા		
			ઉંમરગામ		
એ-૧	ડુંગરાળ		નવસારી		
	વિસ્તાર				
એ-૨	સપાટ વિસ્તાર	વલસાડ	વલસાડ		
	સરેરાશ વરસાદ	સુરત (વ્યારા,	ચીખલી		
	૧૫૦૦ મી.મી.	વાલોડ, મહુવા,	ગણદેવી		
		સોનગઢ)	પારડી	૨,૭૪૮.૯	૧.૫૦%
બી	દક્ષિણ ગુજરાતનો	સુરત	૯ તાલુકાઓ		
	મધ્યથી ભારે				
	વરસાદવાળો				
	વિસ્તાર				
	સરેરાશ વરસાદ	ભરૂચ	૯ તાલુકાઓ	૧૦,૨૯૦.૮	૫.૬૧%
	૧૦૦૦ થી				
	૧૫૦૦ મી.મી.				
		પંચમહાલ	૧૦ તાલુકા		
સી	મધ્ય ગુજરાતનો				
	મધ્યમ વરસાદવાળો				
	વિસ્તાર	વડોદરા	૧૨ તાલુકા	૨૨,૩૧૨.૧૦	૧૨.૧૫%
	સરેરાશ વરસાદ	ખેડા	૯ તાલુકા		
	૮૦૦ થી ૧૦૦૦ મી.મી.				

ડી	ઉત્તર ગુજરાતનો સૂકો વિસ્તાર સરેરાશ વરસાદ ૪૦૦ થી ૮૦૦ મી.મી.	સાબરકાંઠા ગાંધીનગર	૬૦ તાલુકા ગાંધીનગર	૨૨,૯૮૬.૯	૧૨.૫૩%
ઇ	મધ્ય-પશ્ચિમ ગુજરાતનો સૂકો વિસ્તાર સરેરાશ વરસાદ ૨૫૦ થી ૫૦૦ મી.મી.	કચ્છ રાજકોટ સુરેન્દ્રનગર મહેસાણા અમદાવાદ બનાસકાંઠા	૯ તાલુકા માલિયા ત્રણ તાલુકા બે તાલુકા વિરમગામ ૬ તાલુકા	૫૭,૪૬૨.૮	૩૧.૩૧%
એફ	ઉત્તર સૌરાષ્ટ્રનો ઉજ્જડ તથા સૂકો વિસ્તાર સરેરાશ વરસાદ ૪૦૦ થી ૭૦૦ મી.મી.	જામનગર રાજકોટ સુરેન્દ્રનગર ભાવનગર	તમામ તાલુકા ૯ તાલુકા ૬ તાલુકા ૭ તાલુકા	૩૪,૯૬૬.૯	
જી	દક્ષિણ સૌરાષ્ટ્રનો વિસ્તાર સરેરાશ વરસાદ ૭૫૦ થી ૧૦૦૦ મી.મી.	જૂનાગઢ ભાવનગર રાજકોટ અમરેલી	તમામ તાલુકા ૩ તાલુકા ૩ તાલુકા ૩ તાલુકા	૧૬,૭૪૭.૭	૯.૧૪%
એચ	ભાલ તથા દરિયા કિનારાનો વિસ્તાર (સરેરાશ વરસાદ ૬૨૫ મી.મી.થી ૧૦૦૦ મી.મી.)	ભાવનગર અમદાવાદ ભરૂચ ખેડા	૨ તાલુકા ૨ તાલુકા ૨ તાલુકા ખંભાત તાલુકો	૯,૬૭૯.૦	૫.૨૭%
				૧,૮૩,૪૯૫.૫	**૧૦૦.૦૦**

પરિશિષ્ટ-૧ અ

ઝોન-એ દક્ષિણ ગુજરાતનો ભારે વરસાદવાળો વિસ્તાર

વિસ્તાર	-	ડાંગ અને વલસાડ જિલ્લાનો પૂરો વિસ્તાર		
	-	સુરત જિલ્લાના પશ્ચિમના ચાર તાલુકાઓ		
		કુલ વિસ્તાર	-	૯,૦૪,૯૬૦ હેક્ટર
વરસાદ	-	સરેરાશ	-	૧૫૦૦ મી.મી. - ૨૫૦૦ મી.મી.
	-	વરસાદનો સમય	-	જૂનથી સપ્ટેમ્બર, - વધુ વરસાદ - જુલાઇ, ઓગસ્ટ
	-	વરસાદના દિવસો	-	૪૫ થી ૯૦
ભૌગોલિક	-	ડુંગરાળ અને ઢોળાવવાળો વિસ્તાર - ૬૯% સપાટ વિસ્તાર - ૩૧%		
લક્ષણો	-	જમીન-ઉંડી કાળી	-	૫૩% કાંપવાળી ૨૫%, પથરાળ ૧૭.૫%
		ડુંગરાળ જંગલની જમીન ૧૨.૫%, ક્ષારવાળી તથા ઓલીય ૨%		
ઢોરની	-	વલસાડ	-	૧૨૯ દર એક. ચો.કિ.મી.
સંખ્યા		ડાંગ	-	૪૮ દર એક ચો.કિ.મી. ગાય, ભેંસ, બકરી
		સુરત	-	૯૩ દર એક ચો.કિ.મી.
ચરિયાણ માટે ઉપલબ્ધ જમીન	-	સરકારી પડતર - પંચાયતની ગૌચર જમીન - જંગલની જમીન.		
સિંચાઇની સુવિધા	-	ઉકાઇ, કાકરાપાર, કેલીયા, મધુબન વગેરે બંધોની નહેરથી		

ઝાડની પસંદગી	- શોભા માટે બળતણ અને ફળાઉ ઝાડ ઈમારતી		
	સરુ	નિલગીરી	આંબો
ઓસ્ટ્રેલિયન	બાવળ	સરુ	કાજુ
	સોનમહોર	સાગ	ફણસ
	ગુલમહોર	ખેર	જમરૂખ
	કાજેલીચા	લીમડો	બદામ
	સ્પથોડીયા	વા.બાવળ	સરગવો
	પીંક કેશિયા	વાંસ	જાંબુ
	ગરમાળો	તણસ	આમળા
	કરંજ	સિસમ	બોર
	અર્જુન સાદડ	કીલાઇ	ચીકુ
		હલદુ	ગોરસ આમલી
		કલમ	
		આસિત્રો	
		સુબાવળ	

ઝાડ રોપતા પહેલા કરવાના આગોતરા કામો

નર્સરી	- ઓક્ટોબર	- નવેમ્બર
ખાડા/ખેડાણ	- જાન્યુઆરીથી એપ્રિલ	- સપાટ વિસ્તાર માટે
પાઉન્ડ	- જાન્યુઆરીથી એપ્રિલ	- પાણીના ભરાઉ વિસ્તાર માટે
ગ્રેડોની	- જાન્યુઆરીથી એપ્રિલ	- ડુંગરાળ તથા ઢાળવાળા વિસ્તાર માટે
કન્ટુર ટ્રેન્ચ	- જાન્યુઆરીથી એપ્રિલ	- જ્યાં ધોવાણ અટકાવવા માટે
નાળા બંડીગ	- જાન્યુઆરીથી એપ્રિલ	
ચેકડેમ	- જાન્યુઆરીથી એપ્રિલ	
રક્ષણ માટે બીજનું વાવેતર	- આઈ પોમીચાની વાડ	- ટ્રેન્ચ પર દેશી બાવળ, રતન જ્યોત, તથા ગોરસ આમલી વગેરે

પરિશિષ્ટ-૧ બ

ઝોન-બી, દક્ષિણ ગુજરાતનો મધ્યમથી ભારે વરસાદવાળો વિસ્તાર

વિસ્તાર	- સુરત જિલ્લો	- નવ તાલુકા
	- ભરૂચ જિલ્લાનો તમામ વિસ્તાર	
	- કુલ વિસ્તાર	- ૧૦,૨૯,૦૮૦ હેક્ટર
વરસાદ	- ૮૦૦ થી ૧૫૦૦ મી.મી.	
	- વરસાદનો સમય	- જૂનથી સપ્ટેમ્બર, વધુ વરસાદ જુલાઇ-ઓગસ્ટ
	- વરસાદના દિવસો	- સરેરાશ ૨૫ થી ૬૫ - ૩ થી ૪ વર્ષમાં એક વર્ષે કેટલાક વિસ્તારમાં અછતની પરિસ્થિતિ આવે છે.
	- ભૌગોલિક	- ઊંડી કાળી જમીન - ૫૩% ડુંગરાળ
પરિસ્થિતિ કાંપવાળી જમીન		- ૨૯% જમીન ૧૧%
ક્ષારવાળી અમ્લીય જમીન		- ૧૮% ૭.૦ થી ૮.૫
ઢોરની અછત		- ગાય, ભેંસ, બકરી (વિશેષ)
ચરિયાણ માટે જમીન		- સરકારી પડતર તથા ઘાસીયા જમીન ગૌચરની જમીન
સિંચાઇ સુવિધા		- ઉકાઇ, કરજણ, કાકરાપાળ વિ-૭૦% વિસ્તાર સિંચાઈની સુવિધા વગરનો છે.
લોકોની જરૂરિયાત		- બળતણ, ઈમારતી લાકડા, પશ્ચિમ વિસ્તારમાં ઈરીગેશન તથા ઉદ્યોગો છે.
વૃક્ષોની પસંદગીશોભા માટે		- ઈમારતી અને ફળાઉ

બળતણ માટે				
સોનમહોર		નિલગીરી	સરગવો	રાયણ
કાશીદ		સરુ	આંબો	જાંબુડો
ગુલમહોર		દેશી બાવળ	આમળા	
રેઇન્ટ્રી		ઇઝરાયલ બાવળ	જમરૂખ	
સરુ		સાગ	સીતાફળ	
સીસુ		ખેર	બોર	
ગરમાળો		વાંસ, તણસ	અરીઠા	

સુબાવળ	મીઠો લીમડો
લીમડો વગેરે	મહુડો
મહુડો કાજુ	ભરૂચ જિલ્લાની અંદર કુદરતી ખીજડાનું પ્રમાણ વિશેષ જોવા મળે છે.

આગોતરા કામો

નર્સરી - ઓક્ટોબર-નવેમ્બર
રક્ષણ - થોર, નફ્ફટ વેલ વગેરેની વાડ
ખાડા/ખેડાણ - જાન્યુઆરીથી એપ્રિલ સપાટ વગેરે માટે
માઉન્ટ - પાણીના ભરાવવાળા વિસ્તાર માટે
ગ્રેડોની, કંટુર, ટ્રન્ચ, નાળા બંડીંગ, ચેકડેમ વગેરે ડુંગરાળ તથા ઢોળાવવાળા વિસ્તાર

પરિશિષ્ટ-૧ ક
ઝોન-સી, મધ્ય ગુજરાતનો મધ્યમ વરસાદવાળો વિસ્તાર

વિસ્તાર	- દસ તાલુકા પંચમહાલ જિલ્લાના, બાર તાલુકા વડોદરા જિલ્લાના, નવ તાલુકા ખેડા જિલ્લાના	
કુલ વિસ્તાર	- ૨૨,૩૧,૨૧૦ હેક્ટર	
વરસાદ	- ૮૦૦ થી ૧૦૦૦ મી.મી.	- અપૂરતો અને અનિયમિત વરસાદથી વારંવાર અછતની પરિસ્થિતિ સર્જાય છે.
	- વરસાદના દિવસો	- ૧૫ થી ૬૦
	- સારો વરસાદ	- જુલાઈ-ઓગસ્ટ
જમીન (ભૌગોલિક લક્ષણો)	- મધ્યમ કાળી જમીન પાણી ઘણે જ ઊંડે છે	- ૩૮%
	- ઊંડી કાળી જમીન	- ૧૫% પંચમહાલ જિલ્લામાં ટ્યુબવેલથી પણ પાણી મેળવવાનું અશક્ય છે.
	- કાંપવાળી જમીન	- ૩૨%
	- ડુંગરાળ વનની	- ૧૫%
સિંચાઈ સુવિધા	- વડોદરા-૧૭.૧૭%, પંચમહાલ-૬.૯૯%, ખેડા-૫.૫૩%	

લોકોની જરૂરિયાત	- ઈમારતી લાકડું, બળતણ, ઘાસચારો	
ઝાડની પસંદગી	- શોભા માટે	- લીમડો, ગરમાળો, કાશીદ, વડ-પીપળ, કાજેલિયા, પેલ્ટોફોરમ, રેઈન્ટ્રી, કરંજ, ગુલમહોર, બંગાળી બાવળ, પીકિશિયા.
	ઈમારતી બળતણ	- દેશી બાવળ, સિમળો, અરડૂસો, સીસુ, નિલગીરી, સેવન, ગાંડો બાવળ, લીમડો, સાગ, ખેર, વાંસ વગેરે.
	ફળાઉ	- બોર, જાંબુડો, સીતાફળ, આમળા, આંબો, સરગવો, સેતુર, બદામ, આમલી, ગુંદા.

ઝાડ રોપતાં પહેલા કરવાના કામો : (નર્સરી, ખાડા, ખેડાણ ઉપરાંત)

- બે ત્રણ વર્ષ અગાઉથી ભૂમિ-ભેજ સંરક્ષણના કામો કરવા જેવા કે -
- નાળા બંડીંગ, ચેકડેમ વગેરે (અનિશ્ચિત તથા ઓછા વરસાદના કારણે)
- પથ્થરની વાડ અથવા ટ્રેન્ચ ખોદવી અને ગાંડો બાવળ, દેશી બાવળ વગેરેના બીજ વાવવા.
- રક્ષણ માટે તકેદારી રાખવી.
- જરૂર જણાય ત્યાં ઘાસ (સારી જાતનું) ઉગાડવા માટેની તૈયારી કરવી.
- વડ-પીપળ, કડાયો વગેરેના કટીંગ વાવવાનું આયોજન કરવું.

પરિશિષ્ટ-૧ ડ
ઝોન-ડી, ઉત્તર ગુજરાતનો સૂકો વિસ્તાર

વિસ્તાર	-	દસ તાલુકા સાબરકાંઠા જિલ્લાના		
		પાંચ તાલુકા	-	બનાસકાંઠા જિલ્લાના
		નવ તાલુકા	-	મહેસાણા જિલ્લાના
		કુલ વિસ્તાર	-	૨૨,૯૮,૬૯૦ હેક્ટર
વરસાદ	-	૬૨૫ થી ૮૭૫ મી.મી.		
		વરસાદના દિવસો	-	જુલાઇ, ઓગસ્ટના સારો અછતવાળો વિસ્તાર
ભૌગોલિક	-	ફળદ્રુપ જમીન	-	૨૭%
		મધ્યમ કાળી	-	૧૩% અને
		ડુંગરાળ જંગલની જમીન	-	૫%
સિંચાઇની સગવડ	-	ગાંધીનગર	-	૩૯.૯૫૬
		સાબરકાંઠા	-	૨૨.૦૭%
		ધરોઇ મહેસાણા	-	૪૨.૨૮%
		૩૦૦ મી. ટ્યુબવેલ		
		બનાસકાંઠા	-	૨૧.૫૭%
ઢોરની વિગત	-	ઘેટા, બકરા, ગાય, ઘેટા, ભેંસ		
ચરિયાણ સુવિધા	-	ગૌચર તથા સરકારી પડતર		
લોકોની જરૂરિયાત	-	ઘાસ, બળતણ તથા ઇમારતી લાકડું		

ઝાડની પસંદગી	-	શોભા માટે	બળતણ ઇમારતી	ફળાઉ
		લીમડો	દેશી બાવળ	આમલી
		પેલ્ટેફોરમ	ઇઝરાયલ બાવળ	બોર
		કાસીદ	અરડૂસો	ગુંદા
			નિલગીરી	આમળા વગેરે
		વડ-પીપળ	સીસમ	
			વાંસ	
			સેવન	
			સાગ	
			ગાંડો બાવળ	

પરિશિષ્ટ-૧ ઇ
ઝોન-ઇ, નવ તાલુકા કચ્છ જિલ્લાના

		માલિયા-રાજકોટ જિલ્લાના ત્રણ તાલુકા
		સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના બે તાલુકા
		મહેસાણા જિલ્લાનો એક તાલુકો - અમદાવાદ
		છ - તાલુકા - બનાસકાંઠા
		કુલ વિસ્તાર - ૫૭,૪૬,૨૮૦ હેક્ટર
વરસાદ	-	૨૦૦ થી ૫૦૦ મી.મી.
		મહદ્ અંશે અછતવાળો વિસ્તાર
ભૌગોલિક લક્ષણો	-	રેતાળ જમીન - ૪૬%
	-	રણની જમીન - ૪૧%
	-	મધ્યમ કાળી - ૯%
	-	રેતાળ માટીવાળી - ૩%
	-	ડુંગરાળ જંગલની - ૧%
સિંચાઇની સગવડ	-	૧૧% જમીનમાં પિયતની સુવિધા, નાના ડેમો
ઢોરની વિગત	-	ઘેટા, બકરા, ગાય-ભેંસ વગેરે ૧૯ ઢોર દર ચો.કિ.મી.
ચરિયાણની સુવિધા	-	સરકારી પડતર, ગૌચરની જમીન તથા વીડીઓ (વનની)
લોકોની જરૂરિયાત	-	ઘાસ, બળતણ તથા ઇમારતી લાકડું.

વૃક્ષોની પસંદગી	-	શોભા માટે	બળતણ ઇમારતી	ફળાઉ
		વડ, પીપળો	દેશી બાવળ	બોર,
		લીમડો	ઇઝરાયલ બાવળ	ખજૂરી
		કાશીદ	સિરસ	ધામણ-અંજન
		અરડૂસો	ગાંડો બાવળ	વગેરે ઝીંઝવો
		સંદેશરો	સરુ (માંડવી-મુન્દ્રા)	
			સુબાવળ, ખજૂર	
			આમલી, પીલુ, ગોરડ	
			ખીજડો, માનવેલ, વાંસ	

પરિશિષ્ટ-૧ એફ

ઝોન-એફ, ઉત્તર સૌરાષ્ટ્રનો ઉજ્જડ-સૂકો વિસ્તાર

વિસ્તાર	-	તમામ તાલુકા જામનગર જિલ્લાના
	-	૯ - તાલુકા - રાજકોટ જિલ્લાના
		૬ - તાલુકા - સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના
		૭ - તાલુકા - ભાવનગર જિલ્લાના
		કુલ વિસ્તાર - ૩૪,૯૩,૬૯૦ હેક્ટર
વરસાદ	-	૪૦૦ થી ૭૦૦ મી.મી. વરસાદ
	-	વરસાદના દિવસો - ૪ થી ૬૫
	-	જુલાઇ, ઓગસ્ટ સારો વરસાદ
ભૌગોલિક લક્ષણો	-	મધ્યમ કાળી - ૮૫%
		રેતાળ કાંપવાળી - ૧૪%
		ડુંગરાળ અને જંગલની જમીન - ૧%
સિંચાઇની સગવડ	-	કૂવાથી
ઢોરની વિગત	-	ઘેટા-બકરા, ગાય-ભેંસ, ઊંટ - ૮૬ ઢોર દર ચો. કિ.મી.
ચરિયાણ સુવિધા	-	સરકારી પડતર, ગૌચર જમીન વગેરે
લોકોની જરૂરિયાત	-	ઘાસચારો - ઇમારતી તથા બળતણ

ઝાડની પસંદગી -

શોભા માટે	બળતણ/ઇમારતી	ફળાઉ
વડ, પીપળો,	દેશી બાવળ	બોર
લીમડો	ગાંડો બાવળ	ગોરસ આમલી
અરડૂસો	ખીજડો	ધામણ
પારસ	સિરસ	ઝીંઝવો
પીપળો	પીલુ	સુખલીછ
સંદેશરો	નિલગીરી	
સરુ	ગોરડ	
કાસીદ	વાંસ, ઇઝરાયલ બાવળ	
	સુબાવળ	

પરિશિષ્ટ-૧ જી

ઝોન-જી, દક્ષિણ સૌરાષ્ટ્રનો વિસ્તાર

વિસ્તાર	-	જૂનાગઢ જિલ્લાના તમામ તાલુકા
		ભાવનગર જિલ્લાના ત્રણ તાલુકા
		અમરેલી જિલ્લાના ત્રણ તાલુકા
		રાજકોટ જિલ્લાના ત્રણ તાલુકા
		કુલ વિસ્તાર - ૧૬,૭૪,૭૪૦
વરસાદ	-	૭૫૦ થી ૧૦૦૦ મી.મી.
		વરસાદના દિવસો - ૫ થી ૧૦
		જુલાઇ, ઓગસ્ટ સારો વરસાદ
		૨ થી ૩ વર્ષે અછતનો ભય
ભૌગોલિક લક્ષણો	-	૪૦% મધ્યમ કાળી
		૪૪% કિનારાની કાંપવાળી
		૩% ડુંગરાળ
		૧૩% ક્ષાર/અમ્લીય જમીન, ચૂનાના પથ્થરવાળી જમીન
સિંચાઇની સગવડ	-	૪૦ થી ૪૫% સિંચાઇ કુંવરથી
ઢોરની વિગત	-	૧૦૭ ઢોર દર એક ચો.કિ.મી.
		(૫૩ ગાય, ૨૩ ભેંસ, ૧૨ ઘેટા, ૧૨ બકરી, ૧૦ બીજા)
ચરિયાણ સુવિધા	-	ગૌચર તથા સરકારી પડતર જમીન
લોકોની જરૂરિયાત	-	ઘાસચારો, બળતણ તથા ઇમારતી

ઝાડની પસંદગી -

શોભા માટે	બળતણ/ઇમારતી	ફળાઉ
લીમડો	દેશી બાવળ	દાડમ
અરડૂસો	ગાંડો બાવળ	જમરૂખ
વડ, પીપળ	નિલગીરી	બોર
સોનમહોર	ઇઝરાયલ બાવળ	આંબો
ગુલમહોર	સરુ	
પારસ	માનવેલ, વાંસ	ખજૂર
પીપળો	પીલુ, સુબાવળ	જાંબુ
સિરસ	ગુગળ, કણજી	રાયણ વગેરે
	ગરમાળો	

પરિશિષ્ટ-૧ એચ
ઝોન-એચ, ભાલ અને દરિયા કિનારાનો વિસ્તાર

વિસ્તાર	-	ભાવનગર, અમદાવાદ, ભરૂચ જિલ્લાઓના દરેકના બે તાલુકા		
		કુલ વિસ્તાર - ૯,૬૭,૯૦૦ હેક્ટર		
વરસાદ	-	૭.૬ થી ૯.૫		
		૬૨૫ થી ૧૦૦૦ મી.મી.		
		વરસાદના દિવસો - ૯ થી ૬૦		
ભૌગોલિક લક્ષણો	-	મોટાભાગની જમીન સપાટ ક્ષારવાળી છે. (અલ્કાલાઇન)		
સિંચાઇની સગવડ	-	ક્ષારવાળું પાણી હોવાથી નર્સરી બનાવવી પણ મુશ્કેલી પડે છે.		
ઢોરની વિગત	-	ઘેટા-બકરા વધુ છે.		
ચરિયાણ સુવિધા	-	ગૌચર તથા સરકારી પડતર જમીન		
લોકોની જરૂરિયાત	-	ઘાસચારો, બળતણ તથા ઇમારતી		
ઝાડની પસંદગી	-	શોભા માટે	બળતણ / ઇમારતી	ફળાઉ
		કાસીદ	દેશી બાવળ	
		લીમડો	ગાંડો બાવળ	આંબો
		સિરસ	સિરસ	આમલી
		સોનમહોર	સિસુ	આમળા
		રેઇનટ્રી	અરડુસો	બોર
			નિલગીરી	જાંબુ
			કણજી	ગુંદા
			પીલુ	ગોરસ આમલી
			ખીજડો	જ્યાં સારું
			માનવેલ વાંસ	ઉપલબ્ધ હોય
			સુબાવળ	ત્યાં

પરિશિષ્ટ-૨ વર્ષવાર પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિરોની સિદ્ધિઓ
શિબિરાર્થીની સંખ્યા

અ.નં.	વર્ષ	શિબિર સંખ્યા	વિદ્યાર્થી	શિક્ષક/ અન્ય	કુલ સંખ્યા	ખર્ચ રૂ. લાખમાં
૧.	૨૦૦૧-૦૨	૫૯૫	૩૪૯૦૬	૬૧૬૦	૪૧૦૬૬	૩૦.૯૪
૨.	૨૦૦૨-૦૩	૬૧૫	૨૭૫૭૫	૭૪૮૧	૩૫૦૫૬	૩૦.૩૬
૩.	૨૦૦૩-૦૪	૬૮૩	૩૪૬૫૪	૫૮૯૭	૪૦૫૫૧	૩૮.૯૧
૪.	૨૦૦૪-૦૫	૬૫૧	૩૭૭૪૮	૪૯૯	૩૮૨૪૭	૪૨.૬૪
૫.	૨૦૦૫-૦૬	૭૩૦	૩૬૪૯૭	૪૮૫૯	૪૧૩૫૬	૫૨.૭૭
૬.	૨૦૦૬-૦૭	૯૧૬	૪૩૭૨૯	૭૦૮૨	૫૦૮૧૧	૭૪.૦૭
૭.	૨૦૦૭-૦૮	૮૭૫	૪૩૭૪૨	૭૫૭૧	૫૧૩૧૩	૮૦.૧૬
૮.	૨૦૦૮-૦૯	૯૪૦	૪૫૩૧૨	૬૪૩૩	૫૨૯૬૯	૮૦.૨૪
૯.	૨૦૦૯-૧૦	૯૫૦	૪૧૮૩૨	૫૮૭૩	૪૭૭૦૫	૧૦૬.૮૮
૧૦.	૨૦૧૦-૧૧	૯૮૩	૪૮૪૪૧	૯૭૧૯	૫૮૧૬૦	૯૯.૧૫
૧૧.	૨૦૧૧-૧૨	૯૩૨	૫૨૬૩૦	૭૫૫૫	૬૦૧૮૫	૧૦૪.૭૪
૧૨.	૨૦૧૨-૧૩	૯૧૪	૪૯૨૮૨	૬૮૭૭	૫૬૧૫૯	૧૧૧.૨૩
૧૩.	૨૦૧૩-૧૪	૯૨૪	૪૬૦૮૯	૫૯૦૧	૫૧૯૯૦	૧૦૬.૯૭
૧૪.	૨૦૧૪-૧૫	૧૦૦૦	૫૦૫૩૦	૬૫૪૭	૫૭૦૭૭	૧૨૭.૧૫

પરિશિષ્ટ-૩ જિલ્લાવાર સો મીલોની સંખ્યાની વિગતો (૨૦૧૪-૨૦૧૫)

અનુ. નં.	જિલ્લાનું નામ	સો મીલની સંખ્યા
૧.	અમદાવાદ	૪૯૧
૨.	અમરેલી	૫૨
૩.	આણંદ	૪૫૭
૪.	બનાસકાંઠા	૨૫૫
૫.	ભરૂચ	૧૫૫
૬.	ભાવનગર	૭૯
૭.	બોટાદ	૧૭
૮.	છોટા ઉદેપુર	૨૪
૯.	દાહોદ	૪૪
૧૦.	ડાંગ	૦
૧૧.	દેવભૂમિ દ્વારકા	૧
૧૨.	ગાંધીનગર	૧૮૫
૧૩.	ગીર સોમનાથ	૧૬
૧૪.	જામનગર	૬૦
૧૫.	જૂનાગઢ	૧૦૮
૧૬.	કચ્છ	૬૩૧
૧૭.	ખેડા	૬૧૦
૧૮.	મહેસાણ	૨૮૩
૧૯.	મોરબી	૧૭
૨૦.	નર્મદા	૩
૨૧.	નવસારી	૨૨૨
૨૨.	પંચમહાલ	૧૩૬
૨૩.	પાટણ	૯૨
૨૪.	પોરબંદર	૫
૨૫.	રાજકોટ	૧૨૨
૨૬.	સાબરકાંઠા	૧૫૦
૨૭.	સુરત	૪૭૧
૨૮.	સુરેન્દ્રનગર	૩૭
૨૯.	વડોદરા	૩૩૮
૩૦.	વલસાડ	૧૭૨
૩૧.	તાપી	૨૪

	કુલ	૫૨૫૭

પરિશિષ્ટ-૪ રાજ્યનું પશુધન અને વનો

રાજ્યમાં વનો ઉપર ચરિયાણના અતિશય દબાણની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ સને ૧૯૯૭ તથા ૨૦૦૩માં કરવામાં આવેલ પશુધનની ગણતરીના આંકડા ઉપરથી આવી જાય છે.

માલઢોર	સંખ્યા સને ૧૯૯૭	સને ૨૦૦૩	સને ૨૦૦૭ (પી.)	સને ૨૦૧૨ (પી.)
ગાય-બળદ	૬૭,૪૯,૦૦૦	૭૪,૨૩,૦૦૦	૮૧,૩૦,૦૦૦	૯૯,૪૦,૦૦૦
ભેંસો	૬૨,૮૫,૦૦૦	૭૧,૪૦,૦૦૦	૮૭,૮૮,૦૦૦	૧,૦૩,૮૬,૦૦૦
ઘેટા	૨૧,૫૮,૦૦૦	૨૦,૬૨,૦૦૦	૨૦,૦૨,૦૦૦	૧૭,૦૮,૦૦૦
બકરા	૪૩,૮૬,૦૦૦	૪૫,૪૦,૦૦૦	૪૬,૪૦,૦૦૦	૪૯,૫૯,૦૦૦
અન્ય	૧૩,૯૨,૦૦૦	૧૬,૮૦,૦૦૦	૧૫,૬૧,૦૦૦	૯૨,૦૦૦
કુલ	**૨,૦૯,૭૦,૦૦૦**	**૨,૨૮,૪૫,૦૦૦**	**૨,૫૧,૨૧,૦૦૦**	**૨,૭૦,૮૫,૦૦૦**

સ્ત્રોત : પી.પી.એમ.ઈ શાખા, અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

આટલી મોટી પશુવસતિ માટે માત્ર ૮૪૮૫ ચો.કિ.મી. વિસ્તાર ચરિયાણ માટે ઉપલબ્ધ છે, જે પૂરતું નથી. પરિણામ સ્વરૂપ માલ ઢોર, બકરા, ઘેટા, ચરિયાણ માટે વનો ઉપર આશરો લે છે અને વનોને ખૂબ જ નુકસાન પહોંચાડે છે. ચરિયાણના લીધે નવા વાવેતર વિસ્તારમાં રોપાઓ ઢોરનાં પગ નીચે દબાવાથી અથવા ચરિયાણના લીધે તેમજ કુદરતી વનોમાં જ્યાં ચરિયાણની છૂટ છે ત્યાં પણ રોપાઓ ચરિયાણના કારણે અથવા પગ નીચે દબાઈ જવાના કારણે ઉછેરી શકાતા નથી અને ઢોરોને ચરિયાણ માટે લાવેલ ગોવાળિયાઓ બીડી દ્વારા તથા દવ સળગાવવા થઈ વનોને દવ લાગવાની શક્યતા વધારે છે.

સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છ વિસ્તારમાં અછતની શક્યતા વધારે રહે છે અને લગભગ દર બીજા વર્ષે અછતની સ્થિતિ પ્રવર્તે છે. અછતનાં વર્ષોમાં માલધારીઓ, રબારીઓ, પાંજરાપોળો તથા સામાન્ય લોકોના દબાણને લીધે અમુક વખત અભયારણ્ય વિસ્તારમાં પણ ચરિયાણની છૂટ આપવી પડે છે. મોટા પાયા ઉપર માલ ઢોરના, દક્ષિણ ગુજરાતમાં અપેક્ષા કરતાં સારી સ્થિતિ હોવાને કારણે સ્થળાંતર થાય છે. આવા સ્થળાંતર દરમ્યાન રસ્તાઓ ઉપર આવેલ પટ્ટી વાવેતરમાં મોટા પાયા ઉપર નુકસાન થાય છે.

માનવીના જીવનમાં એક વૃક્ષનો ફાળો

ઈન્ડિયન સાયન્સ કોલેજ કલકત્તાના પ્રોફેસર શ્રી ટી.એન. દાસે આ માટે ઊંડો અભ્યાસ કરી એક વૃક્ષની કિંમતની ગણાત્રી કરી છે તે મુજબ મધ્યમ કક્ષાનું વૃક્ષ કે જેનું વજન ૫૦ ટન ગણીએ અને જો ૫૦ વર્ષ સુધી આપણને સેવા આપે તો તેની કિંમત રૂા.૧૫.૭૦ લાખ થાય.

		કિંમત રૂા. લાખમાં
૧.	પ્રાણવાયુ	૨.૫૦
૨.	હવામાંના પ્રદૂષણને કાબુમાં રાખવાનું કામ	૫.૦૦
૩.	જમીનની ફળદ્રુપતા તથા જમીન ધોવાણ કાબુમાં રાખવાનો ખર્ચ	૨.૫૦
૪.	પાણીનું સ્તર ઊંચું લાવવાનું તથા હવાના ભેજને સાચવવાનું કાર્ય	૩.૦૦
૫.	પશુ તથા પક્ષીનું આશ્રય સ્થાન	૨.૫૦
૬.	પ્રોટીનનું રૂપાંતર કરવાનું કામ	૦.૨૦

	કુલ :	**૧૫.૭૦**

પર્યાવરણ અંગેના મહત્ત્વના દિવસોની ઉજવણી

૧.	૨જી ફેબ્રુઆરી	વિશ્વ જલપ્લાવિત વિસ્તાર દિવસ
૨.	૩જી માર્ચ	વિશ્વ વન્ય પ્રાણી દિવસ
૩.	૨૧મી માર્ચ	વિશ્વ વન દિન
૪.	૨૨મી માર્ચ	વિશ્વ જલ સ્ત્રોત દિવસ
૫.	૧૮મી એપ્રિલ	વિશ્વ હેરીટેઝ દિવસ
૬.	૨૨મી એપ્રિલ	વિશ્વ પૃથ્વી દિવસ
૭.	૩જી મે	આંતરરાષ્ટ્રીય ઊર્જા દિવસ
૮.	૨૨મી મે	વિશ્વ જૈવ વૈવિધ્ય દિવસ
૯.	૫મી જૂન	વિશ્વ પર્યાવરણ દિવસ
૧૦.	૧૭મી જૂન	રણ અટકાવવા માટેનો દિવસ
૧૧.	જુલાઈ (ચોમાસાની શરૂઆતમાં)	વન મહોત્સવ
૧૨.	૧૧મી જુલાઈ	વિશ્વ જન સંખ્યા દિવસ
૧૩.	૧૬મી સપ્ટેમ્બર	વિશ્વ ઓઝોન દિવસ
૧૪.	૨જી-૮મી ઓક્ટોબર	વન્ય પ્રાણી સપ્તાહ
૧૫.	૬ઠ્ઠી ઓક્ટોબર	વિશ્વ હેબિટેટ દિવસ
૧૬.	૧૪મી ડિસેમ્બર	ઊર્જા સંરક્ષણ દિવસ

પ્રકાશન અને સંપર્ક વિભાગ, ગાંધીનગર